

Semesteroppgave

2020

Linn Benjaminsen Lorentsen
Ola Lundsvoll
Freshta Ahmadi
Martin Strøm Røsholdt

REGNSKAPETS GRÅSONE

En oppgave som omhandler næringslivets forhold til earnings management

Semesteroppgave
April 2020

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
Fakultet for økonomi
NTNU Handelshøyskolen

Kunnskap for en bedre verden

Forord

Tenk deg at du skal investere i et selskap, som du har troen på, basert på deres avlagte regnskap. Men det du ikke vet, er at dette regnskapet ikke gir et riktig bilde av hvordan forholdene egentlig er. Dette gjør at tilliten til regnskapet svekkes, og den beslutningsnyttige informasjonen blir dårligere. Dette kan bli resultatet av det som er temaet for denne oppgaven; earnings management.

Vi er fire studenter som er på vårt siste semester av bachelor-studie i økonomi og administrasjon ved NTNU Handelshøyskole. Denne oppgaven er en fordypning i økonomistyring og vil stå for 7,5 studiepoeng.

Formålet med oppgaven er å få bedre forståelse av begrepet earnings management og hvordan det jobbes i ulike bedrifter med å avdekke dette i regnskapet. Vi har gjennomført en undersøkelse som bygger på data vi har innhentet fra intervjuer med flere informanter fra ulike posisjoner i næringslivet.

Å arbeide med denne oppgaven har vært tidkrevende, lærerikt og ikke minst svært interessant. Under arbeidet med oppgaven har vi brukt mye av tiden til andre, og vil derfor rette en stor takk til våre informanter som har stilt på intervju og svart på e-post opptil flere ganger. Retter også en stor takk til Sparebank 1 Regnskapshuset SMN for inspirerende foredrag. Til slutt vil vi også takke vår veileder Terje Berg for all hjelp og optimistiske syn på oppgaven.

Trondheim, april 2020

Freshtha Ahmadi, Martin Strøm Røsholdt, Linn Benjaminsen Lorentsen og Ola Lundsvoll

Sammendrag

Denne oppgaven omhandler begrepet earnings management. Det er nødvendig å vite at dette begrepet er et svært vidt begrep og forstås kan ulikt. Hensikten med oppgaven er få bedre innsikt i hvordan begrepet forstås i næringslivet og hvordan det jobbes med å avdekke dette. Oppgaven tar derfor utgangspunkt i følgende problemstilling.

«Hvordan forstås begrepet earnings management og hvordan arbeides det i næringslivet med å avdekke dette i regnskapet».

Studien er gjort som en kvalitativ analyse gjennom små-N-studier. Dette innebærer at vi har forsøkt å belyse fenomenet fra flere ulike ståsted. Vi har gjennomført sju intervjuer med ulike aktører i næringslivet, som muliggjør en bredere forståelse av fenomenet. Disse intervjuene er analysert med hensyn til problemstillingen og innenfor det teoretiske rammeverket i oppgaven.

Kapittel fire om empiri og diskusjon utgjør hoveddelen i oppgaven, og her er empiri diskutert opp mot teori og sammenlignet med hverandre. Avslutningsvis er funnene sammenfattet i en konklusjon.

Abstract

This thesis deals with the concept of earnings management. It is necessary to know that this term is a very broad concept and different perceived. The purpose of the thesis is to gain better insight into how the concept is understood in business and how it is worked against. The assignment is based on the following question.

"How is the concept of earnings management understood and how does business work to reveal this in the accounts?".

The study is done as a qualitative analysis through small-N studies. This means that we have tried to illuminate the phenomenon from several different points of view. We have conducted seven interviews with various players in the business community, which provides a broader description of the phenomenon. These interviews have been analyzed with regard to the main question and within the theoretical framework of the thesis.

Chapter four on empirics and discussion forms the main part of the thesis, and here empirics are discussed against theory and compared to each other. In chapter five, the findings are summarized in a conclusion.

Innhold

FORORD	I
SAMMENDRAG	II
ABSTRACT	III
1. INNLEDNING	- 1 -
1.1 FORMÅLET MED UNDERSØKELSEN.....	- 2 -
1.2 PROBLEMSTILLING OG AVGRENSNING	- 2 -
1.3 BEGREPSAVKLARING.....	- 3 -
1.4 OPPGAVENS STRUKTUR	- 3 -
2. TEORI	- 4 -
2.1 REGNSKAPETS FORMÅL	- 4 -
2.2 REGNSKAPSLØVGIVNING OG SKJØNNSMESSIGE VURDERINGER.....	- 5 -
2.3 REGNSKAPSKVALITET	- 6 -
2.4 EARNINGS MANAGEMENT	- 7 -
2.5 PRINSIPAL-/AGENTTEORI	- 11 -
2.6 MISLIGHETSTRIANGELET.....	- 11 -
2.7 ULIKE METODER FOR REGNSKAPSMANIPULERING	- 13 -
2.8 HVORDAN AVDEKKE MANIPULERING	- 15 -
3. FORSKNINGSMETODE	- 16 -
3.1 VITENSKAPSTEORETISK PERSPEKTIV	- 16 -
3.2 FORSKNINGSDESIGN	- 17 -
3.3 VALG AV METODE	- 18 -
3.4 DATAINNSAMLING.....	- 18 -
3.4.1 Valg av informanter	- 18 -
3.4.2 Informasjon om intervjuet.....	- 19 -
3.4.3 Gjennomføring av intervjuer	- 20 -
3.5 DATAANALYSE	- 20 -
3.5.1 Dataanalyse av forskningsspørsmål en og tre.....	- 20 -
3.5.2 Dataanalyse av forskningsspørsmål to.....	- 21 -
3.6 DATAMATERIALETS KVALITET	- 22 -
3.6.1 Reliabilitet.....	- 22 -
3.6.2 Validitet.....	- 23 -
3.7 ETISKE AVVEININGER	- 23 -
3.8 MULIGE FEILKILDER VED FORSKNINGSDESIGNET	- 24 -
4. EMPIRI OG DISKUSJON	- 25 -
4.1 HVORDAN FORSTÅR NÆRINGSLIVSAKTØRER BEGREPET EARNINGS MANAGEMENT?	- 25 -
4.2 HVILKE METODER FOR MANIPULERING FINNER INFORMANTENE MEST UTBREDT OG HVILKE ER MEST UTFORDRENDE Å AVDEKKE?.....	- 32 -
4.3 HVORDAN ARBEIDER NÆRINGSLIVSAKTØRER FOR Å AVDEKKE EARNINGS MANAGEMENT?	- 35 -
5. KONKLUSJON	- 41 -
5.1 AVSLUTNING	- 43 -
6. REFERANSELISTE	- 45 -
7. VEDLEGG	I
VEDLEGG 1: INFORMASJONSSKRIV OG SAMTYKKEERKLÆRING I FORBINDELSE MED DELTAKELSE	I
I FORSKNINGSPROSJEKTET	I
VEDLEGG3: INTERVJUGUIDE	I

Figurliste

Figur 1: Brukere av regnskapet «interessentmodellen»	- 4 -
Figur 2: Mislighetstriangelet	- 12 -
Figur 3: Grafisk fremstilling av «total sum»	- 33 -
Figur 4: Frekvensdiagram	- 34 -
Figur 5: Frekvensdiagram «vanskelig å avdekke»	- 35 -

Tabelliste

Tabell 1: Oversikt over informanter	- 19 -
Tabell 2: Total score	- 33 -

1. INNLEDNING

Regnskapet er et svært viktig verktøy innenfor økonomisk styring. Dets primære funksjon er å gi et rettviseende bilde av den økonomiske stillingen til en bedrift. Det er en rekke grupper som har interesse for bedriftens regnskap. Ledelsen av et selskap kan for eksempel bruke regnskapstall for å gjennomføre en avviksanalyse, som er et viktig verktøy for å sikre god økonomisk styring i selskapet. Bankene har også en stor interesse for regnskapet, siden dette brukes for å avgjøre om selskapet kan få innvilget lån. For eksterne interessenter er ofte regnskapet den eneste tilgjengelige informasjon de kan basere sine avgjørelser på. Det er derfor klart at en forutsetning for at regnskapet skal kunne brukes som en informasjonskilde til å foreta beslutninger, er at informasjonen som presenteres i regnskapet er korrekt (Langli, 2016).

Siden regnskapet skal gi et bilde av selskapets økonomiske stilling, vil det også være grupper som har motstridende forventninger til hvordan regnskapet skal se ut. Ledelsen kan for eksempel ha resultatorienterte bonuser, hvor de da kan ha et ønske om best mulig resultat, mens potensielle investorer ønsker mest mulig pålitelig informasjon for sine beslutninger. I praksis er det likevel daglig leder som skal sørge for at utførelsen av regnskapet er i samsvar med lov og forskrifter. Earnings management er en av de vanligste metodene selskaper benytter for å føre regnskapsbrukere bak lyset. Earnings management kan også brukes som et virkemiddel for å skjule mer alvorlig økonomisk kriminalitet, som for eksempel hvitvasking, korrupsjon eller skatteunndragelse. Earnings management kan virke fremmed for mange, også personer som jobber innenfor økonomisk styring og bruker regnskapet som et viktig verktøy. Dersom en ikke setter seg inn i betydningen av earnings management, kan utfallet få utrolig store økonomiske konsekvenser.

Internasjonalt finnes det en rekke eksempler på regnskapsmanipulering og earnings management. En av de mest omtalte sakene omhandler WorldCom Inc. WorldCom var et stort amerikansk telefonforetak, som i 2003 ble den største konkursen i USA sin historie. Selskapet hadde manipulert regnskapene ved å balanseføre verdier som burde vært kostnadsført eller iallfall nedskrevet. Nasjonalt finnes det også flere eksempler som omhandler regnskapsmanipulasjon. Eksempelet som er mest kjent i Norge er Finance Credit, hvor begge grunnleggerne ble dømt for grovt bedrageri overfor långivere og kunder.

1.1 Formålet med undersøkelsen

Formålet med prosjektet er å lære mer om hvordan earnings management forekommer i næringslivet og hvordan ulike bransjer jobber med dette. Vi ønsker å vite mer om betydningen av earnings management, eventuelle teknikker som brukes for å manipulere, hvordan aktørene arbeider med å oppdage slike forhold, hva som er «røde flagg» og hva som skjer dersom noe er mistenksomt.

1.2 Problemstilling og avgrensning

Regnskapet er styrt av det offentliges regler og standarder. Regnskapet er dermed ofte den eneste offentlige informasjonen om den økonomiske situasjonen i et selskap. Regnskapet er en informasjonskilde som samfunnet kan basere sine beslutninger på. Samtidig er det et ekstremt viktig styringsverktøy i den økonomiske styringen av et selskap. Økonomistyring handler om å forvalte knappe ressurser på best mulig måte, hvor finansielle tall er svært viktig informasjon. De kan gi nyttig informasjon om hva som har skjedd, i tillegg til estimer på framtidsutsiktene. Men er regnskapene alltid å stole på? Selskapenes regnskap kan som en del av økonomistyringen styre regnskapet for å skaffe seg fordeler. Regnskapet mister sin funksjon og blir heller et verktøy for ledere/eiere/andre til å nå interne eller eksterne mål. I vår studie vil vi nettopp finne ut av hva begrepet earnings management omfatter, hvordan det utføres og ikke minst hva som gjøres for å avdekke slik manipulering. Dette leder oss til følgende problemstilling:

Hvordan forstås begrepet earnings management og hvordan arbeides det i næringslivet med å avdekke dette i regnskapet?

For å besvare vår problemstilling på best mulig måte, har vi formulert følgende tre forskningsspørsmål:

- 1. Hvordan forstås næringslivsaktører begrepet earnings management?*
- 2. Hvilke metoder for manipulering finner informantene mest utbredt, og hvilke er vanskeligst å avdekke?*
- 3. Hvordan arbeider næringslivsaktører for å avdekke earnings management?*

1.3 Begrepsavklaring

Denne studiens kvalitative egenskaper gjør at målet med oppgaven er å få en bedre forståelse av fenomenet earnings management. Begrepsavklaringen er dermed en del av vår studie og vil derfor inkluderes i vår teoridel. Der blir ulike definisjoner på norsk og engelsk gjennomgått for å få en bedre forståelse av omfanget. For leserens forståelse av oppgaven vil vi likevel kort forklare hva det dreier seg om. Earnings management vil kort si å bevisst endre/styre regnskapet slik at det ser annerledes ut, forbedrer eller forverrer bedriftens økonomiske bilde. Norske synonymmer som blir gjennomgått i oppgaven er regnskapsmanipulering og resultatstyring.

1.4 Oppgavens struktur

I kapittel 1 gjennomgås formålet med oppgaven, og motivasjonen for den valgte oppgave. Videre legger vi en ramme for problemstilling og forskningsspørsmål. I kapittel 2 vil vi gi en presentasjon av det teoretiske fundamentet for oppgaven. Først vil vi gi leseren en forståelse av regnskapets formål før vi presenterer earnings management sin betydning. Til slutt i kapittel 2 gjennomgås metoder for å manipulere, samt forutsetninger for å gjennomføre og å avdekke earnings management. Oppgavens valgte metodikk og studie er beskrevet i kapittel 3. Her forklares hva som er gjort for å oppnå vårt resultat. I kapittel 4 vil selve empirien og analysen/diskusjonen bli presentert. Vi ser det som hensiktsmessig og slå sammen empiri og analyse på grunn av forskningsmetoden og av fare for unødvendig gjentakelse av tidligere beskrevet funn og diskusjoner. Vårt svar på problemstillingen presenteres i form av oppsummering og konklusjon i kapittel 5. Der teori, empiri og analyse trekker linjene for besvarelsen. Til slutt er det gitt en oversikt over våre referanser i kapittel 6.

2. TEORI

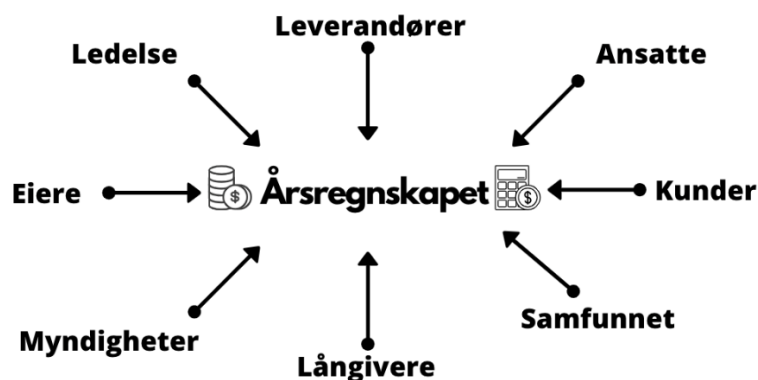
I dette kapitlet vil ulike teori bli presentert for å gi oppgavene en referanseramme og et sammenligningsgrunnlag.

2.1 Regnskapets formål

Regnskapet er et informasjonssystem, som brukes for å måle den økonomiske aktiviteten i en virksomhet og for å kommunisere resultatene til brukerne av regnskapet (Kristoffersen, 2015). Informasjonen som kommer fram i regnskapet brukes ofte som grunnlag for å fatte beslutninger og uansett hvem interessentene er, vil det som regel være økonomisk risiko knyttet til slike beslutninger. Derfor er det viktig at den enkelte brukeren kan ha tillit til den informasjonen som presenteres (Eklund & Knutsen, 2011)

Brukerne av et regnskap er mange. Både interne og eksterne. I dette interessefellesskapet vil det være ulike informasjonsbehov, kanskje interessekonflikter og ikke minst asymmetrisk informasjon. Interessekonflikter og asymmetrisk informasjon øker risikoen for opportunistisk atferd. Å minske denne informasjonsasymmetrien er også et av formålene med det eksterne regnskapet.

Figur 1: Brukere av regnskapet «interessentmodellen»

Note: Illustrasjon laget med canva.com, kilde: (Kristoffersen, 2019)

Regnskapstall vil reflektere økonomiske fakta på en måte som er påvirket av regnskapsregler, selskapets valg av prinsipper og en lang rekke skjønsmessige estimater (Gjesdal, 2003).

2.2 Regnskapslovgivning og skjønnsmessige vurderinger.

De fleste som driver næringsvirksomhet i Norge, er pliktige til å føre regnskap etter regnskapsloven. Bakgrunnen for denne plikten er at myndighetene skal kunne kontrollere innbetaling av skatter og avgifter, at regnskapene er i samsvar med lover og regler og at brukerne av regnskapet skal kunne vurdere virksomhetens økonomiske stilling. Alle som er regnskapspliktige etter regnskapsloven plikter å forholde seg til reglene i bokføringsloven og regnskapsloven, jf. regnskapsloven §1, første ledd og bokføringsloven § 2, første ledd. Regnskapspliktige i Norge kan velge mellom to regelsett; god regnskapsskikk eller IFRS.

Innregning og måling av transaksjoner, inntekter og kostnader gjøres på grunnlag av grunnleggende regnskapsprinsipper. Det skilles i hovedsak mellom periodiseringsprinsippene i regnskapsloven § 4-1 og de øvrige prinsippene i regnskapslovens kapittel 4. Vi deler periodiseringsprinsippene i 5 prinsipper; transaksjonsprinsippet, opptjeningsprinsippet, sammenstillingsprinsippet, forsiktighetsprinsippet og sikringsprinsippet.

I de tilfeller hvor regnskapslovens vurderingsregler og tilhørende regnskapsstadarder ikke foreskriver en bestemt regnskapsmessig løsning, må den regnskapsmessige løsningen utledes ved fornuftig bruk av lovens grunnleggende regnskapsprinsipper (Schwencke, Haugen, Baksaas, Stenheim & Avlesen-Østli, 2019). Det er her valgfriheten og skjønn kommer inn.

I en artikkel fra 2014 trekker Kinserdal frem flere områder hvor den regnskapspliktige har stor grad av valgfrihet og skjønn. Blant disse er avsetninger og betingede utfall trukket fram som en av områdene hvor det er typisk å tenke på som skjønnsmessige områder. Her snakkes det om avsetninger for tap på kundefordringer, ukurante varer på lager og flere typer avsetninger som f.eks. skattesaker eller søksmål. (Kinserdal, 2014)

Lovverket åpner opp for valgmuligheter og skjønnsmessige vurderinger som noen ganger kan brukes for å manipulere regnskapet. Når et regnskap er manipulert vil kvaliteten på regnskapet bli svekket.

2.3 Regnskapskvalitet

Regnskapskvalitet kan forstås på flere måter. Dersom vi forstår regnskapskvaliteten ut i fra det formål å gi beslutningsnyttig informasjon, så må følgende fundamentale informasjonskrav være oppfylt; relevans og troverdighet (Schwencke et al., 2019). En annen måte å forstå regnskapskvaliteten på er at regnskapet er ment å gi mest mulig korrekt bilde av de økonomiske realitetene i foretaket (Baksaas & Stenheim, 2015)

Baksaas og Stenheim sier at det som avgjør om regnskapskvaliteten er høy eller lav er om det er lite eller mye regnskapsmessig støy. Dette er uavhengig hvordan regnskapskvaliteten forstås (Baksaas & Stenheim, 2015).

De grupperer regnskapsmessig støy inn i tre kategorier:

1. Støy som skyldes regnskapsreglens utforming

Her trekker de fram at regnskapsreglene kan være utformet slik at regnskapet ikke gir et riktig økonomisk bilde på virksomhetens resultater og verdier. Etter GRS må varige driftsmidler regnskapsføres etter reglene i regnskapsloven § 5-3. Den virkelige verdien av et driftsmiddel vi derfor kun kunne reflektere virkelig verdi i balansen ved en eventuell nedskrivning. Dersom man fører regnskap etter IFRS vil mulighetene til å opp- eller nedskrive til virkelig verdi være til stede. Driftsmidlet kan nå ligge tettere opptil virkelig verdi og dermed økonomisk verdi (Baksaas & Stenheim, 2015).

2. Bevisste feil, det vil si regnskapsmanipulasjon

Her gjennomfører regnskapsprodusenten en bevisst handling med mål om at det skal gi et ønsket resultat. Baksaas og Stenheim omtaler regnskapsmanipulasjon som synonym til earnings management.

3. Ubevisste feil

Slike feil har ikke oppstått på bakgrunn av at noen ønsker et spesifikt utfall. Ofte skyldes disse feilene manglete kompetanse, rutiner og systemer for regnskapsrapportering m.m.

Å kunne vurdere kvaliteten på regnskapet kan og burde være et redskap til å avsløre bevisste forsøk på å villedde regnskapsbrukerne. (Gjesdal, 2003)

2.4 Earnings management

Earnings management er et omfattende begrep der det finnes utallige definisjoner og ulike forklaringer. Hva innebærer earnings management, og har vi noe lignende begrep på norsk? Dette ser vi på som svært viktig for det videre arbeidet med oppgaven, og for å ha god bakgrunn i henhold til våre forskningsspørsmål. Vi vil diskutere teorien gjennom noen utvalgte og anerkjente definisjoner og deretter prøve å komme fram til begrepets omfang. Her vil andre kilder og andre forsøk på å operasjonalisere begrepet bli brukt. Vi mener det blir riktig å først definere dette på engelsk, da både begrepet kommer fra engelsk og da litteraturen har en overvekt av engelske referanser. I første omgang er begrepet «earnings management» noe man nødvendigvis ikke forbinder med å manipulere regnskap. De som ikke har kompetanse på dette fagfeltet, kan fort tenke at dette er en vanlig og viktig del av bedriftens økonomiske styring. Videre er det viktig å stadfeste om earnings management er et verdinøytralt begrep eller ikke.

Malek EL Diriri er en forsker på emnet fra Leeds University Business School i Storbritannia og har skrevet boken «Introduction to Earnings management». Han har brukt mye tid på forskjellige definisjoner og har selv prøvd å definere Earnings management:

«I define earnings management as the within GAAP management discretion over external financial reporting by abusing some contracting deficiencies, stakeholders bounded rationalities, and information asymmetry in the market, through some economic decisions, a changes in the accounting treatment, or other sophisticated methods. The purpose of management is to present earnings in a way different (up or down) from what is known to them to achieve private benefits while misleading the stakeholders, although such discretion may not always be harmful to them»

(Diriri, 2018)

Dette er en lang og omfattende definisjon. GAAP betyr General Accepted Accounting Principles, og er i utgangspunktet amerikanske regnskapsstandarder. Dette overdratt til norsk kontekst, NGAAP, der Norwegian kommer først. Dette vil være det samme som NRS og regnskapslovens prinsipper. Dette betyr at El Diriri's definisjon av earnings management er innenfor regnskapsprinsippenes skjønn, men som likevel utnytter og misbruker den begrensede rasjonaliteten hos interessentene og informasjonasymmetrien som finnes mellom ledelsen og markedet. Men også på de områdene der man opplever at skjønn og estimater må

til, grunnet mangelfulle regler/prinsipper eller komplekse situasjoner. Av definisjonen kommer det klart fram at det å villedde interessentene for egen vinning er en viktig del av begrepet. Selv om dette gjøres lovlig innenfor regnskapsprinsippenes skjønn og valgfrihet, viser ikke dette beste anvendelse av prinsippene og gir dermed ikke et rettviseende bilde av økonomien i et selskap.

Vi vil også se på (Scott, 2015) sin definisjon av earnings management:

«Earnings management is the choice by a manager of accounting policies, or actions affecting earnings, so as to achieve some specific reported earnings objectives»

Denne definisjonen er veldig bred, men er likevel forståelig. Definisjonen sier ingenting om verdiladning av begrepet. I denne artikkelen fremkommer det at earnings management kan være positivt. Vi vil sitere:

«Interpreted this way, income smoothing leads to the interesting, and perhaps surprising, conclusion that some earnings management can be useful from a financial reporting perspective. From a contracting perspective, earnings management can be used as a way to protect the firm from the consequences of unforeseen events when contracts are rigid and incomplete. Also, as we saw in Chapter 9, managerial compensation contracts that allow some earnings management can be more efficient than ones that do not, due to the high costs of eliminating earnings management completely».

Med dette kan man se på earnings management som noe positivt. At selskap kan jevne ut resultatregnskapet ett år dersom en uventet hendelse som skaper et unaturlig fall i resultatet. Dette kan gjøre at selskapet holder på både kunder og kontrakter som igjen fører til at resultatet kan øke til normal vekst. Dette vil være i alle sin interesse. Videre konstaterer han at dersom det blir for mye av earnings management vil dette ikke være hjelpsomt, tvert imot heller skadelig for selskapets troverdighet. Begge definisjonene bærer preg av å aktivt endre eller benytte skjønn slik at regnskapstallene ser annerledes ut enn ved normal bruk av regnskapsprinsippene. Uavhengig om det er positivt for aksjonærer/ interessenter/ ledelsen eller ikke. Det som er interessant og det som gjør definisjonene ulike er at El Diri definerer earnings management som innenfor loven, men Scott (2015) begrenser ikke earnings management til bare lovlig praksis.

Før vi begynner å lete etter norsk teori på begrepet vil vi trekke frem den mest siterte definisjonen på earnings management, som er fra Healy & Wahlen.

«Earnings management occurs when managers intentionally use judgement in financial reporting and in structuring transactions to alter financial reports to mislead some stakeholders about the underlying economic performance of the firm or to influence contractual outcomes that depend on reported accounting numbers.»

(Healy & Wahlen, 1998)

Denne definisjonen er ikke like omfattende som El Diris, men mye tydeligere enn Scott (2015). Noe av grunnen til dens popularitet kan nettopp komme av dette. Grunnen er at omfanget av begrepet er vanskelig, samtidig som man må sette rammer. En spiss definisjon kan miste viktige punkter i begrepet, mens en for bred definisjon kan virke fjern og uklar. Denne beskriver derfor omfanget på en fin og dekkende måte. Det kommer fram slik som i de andre definisjonene at det dreier seg om bevisste handlinger. Den sier videre at ledere bevisst bruker skjønn i finansiell rapportering og i strukturering av transaksjoner, for å endre økonomiske rapporter, for å villedde interessenter om selskapets underliggende resultater, og/eller for å påvirke kontraktsmessige utfall som er avhengig av rapporterte regnskapstall. Kontraktsmessige forhold kan være blant annet resultatorientert lederbonuser, låneavtaler med bank, og investering/investoravtaler osv.

Kort oppsummert kan vi si at El Diris formulering mangler det poenget at earnings management også kan forekomme utenfor loven. Scott 2015 kan bli for uklar. Ved en vurdering av alle definisjonene, betyr earnings management at alle tiltak som gjøres for å styre resultatet ved å utføre transaksjoner eller å skjønsmessig verdsette ulike poster inngå i begrepet. Et viktig poeng er at regnskapet ikke ville ha sett slik ut dersom det ikke har blitt benyttet earnings management og at det må være bevisst. Om det er for å nå bedriftens mål eller om motivet er å lure interessenter eller begge deler, vil dette uansett ansees som earnings management. Selv om earnings management kan være positivt, er hoveddelen av fenomenet slik at mennesker med kompetanse på fagfeltet vil anse dette mer negativt. Earnings management kan både være lovlig og ulovlig.

Videre er det interessant å finne ut om vi har noen begreper på norsk som helt eller delvis har samme omfang som earnings management.

Kan regnskapsmanipulering og/eller resultatstyring være synonymmer på norsk? Manipulering er i norsk kontekst et negativt ladet begrep i motsetning til management på engelsk. Boken «Økonomisk kriminalitet» definerer regnskapsmanipulering som (Berg Olsen, 2007):

«Regnskapsmanipulering vil si å avgi regnskapsrapporter som inneholder opplysninger om inntekter, kostnader, eiendeler og gjeld som avviker fra det som ville vært rapportert dersom lovlig regnskapsregler, prinsipper og standarder hadde vært fulgt.»

(Berg Olsen, 2007)

Berg Olsen definerer regnskapsmanipulering som ulovlig bruk av regnskapsregler, prinsipper og standarder. Nemlig utenfor det som er lovlig og dermed vil ikke denne definisjonen passe med El Diris definisjon, men kan absolutt være en del av Scott (2015) og Healy og Wahlen (1998) sin beskrivelse, men likevel ikke heldekkende.

Finn Kinserdal mener at earnings management er misbruk av regnskapsfleksibilitet og at den tilsvarende norske betegnelsen er regnskapsmanipulering. Han mener videre at regnskapsjuks og regnskapssvindel er regnskapsmanipulasjon når den er utenfor loven (Kinserdal, 2014). Han finner begrepet som både innenfor og utenfor gjeldende rett, og dermed er hans forståelse svært lik Scott (2015) og Healy og Wahlsens (1998) definisjon. Men hva med resultatstyring? Resultatstyring er nærmest beslektet ved direkte oversettelse av earnings management og vil inneholde metoder for å styre resultatet og deretter balansen.

Resultatstyring kan ses på som en tilnærming til regnskapsmanipulering. Tonny Stenheim og Leiv Blakstad argumenterer i sin artikkel for at regnskapsmanipulering og resultatstyring er nære synonymmer og at dette kan forekomme innenfor og utenfor gjeldende rett (Stenheim & Blakstad, 2012). Videre kommer det frem i artikkelen at resultatstyring er det samme som earnings management. Manipulering som er utenfor loven vil være opportunistisk, som vi senere vil komme tilbake til.

Som vi ser, er earnings management et vanskelig begrep der teoretikere og forskere ikke klarer å bli enig om en felles definisjon. Begrepet kan anvendes og forstås på flere måter. Vi har likevel forstått at earnings management er styring av regnskapet basert på bevisst

skjønnsmessige vurderinger og strukturerte transaksjoner for å oppnå ønsket resultat, for å forandre bilde av bedriftens egentlige økonomiske situasjon. Dette kan forekomme innenfor og utenfor norsk og internasjonal gjeldende rett. Dette leder oss til et av våre forskningsspørsmål som er følgende:

Hvordan forstås begrepet Earnings management i næringslivet?

2.5 Prinsipal-/agentteori

Agentteori er mye brukt for å forklare atferd i forbindelse med styringsutfordringer i private og offentlige virksomheter. Teorien kan bidra til å belyse relasjonen mellom den som innehar en finansiell tillitsposisjon, det vil si agenten, og den som har gitt agenten tillit til å ivareta økonomiske interesser, det vil si prinsipalen. Den finansielle tillitsposisjonen vil i denne sammenheng anses å følge delegasjonen fra prinsipalen, noe som også i stor grad stemmer med lovreguleringen av organisasjoners struktur og fullmakter (Olsen, 2007).

I lys av denne teorien kan det trekkes frem (fra et virksomhets/foretaksperspektiv) at agenten er ledelsen/ansatt, mens prinsipalen er eierne/arbeidsgiver. Denne relasjonen konstrueres i en kontrakt hvor forventninger og krav defineres for å ivareta prinsipalens interesser best mulig. Det er med andre ord prinsipalen som motiverer agenten til å gjennomføre oppgaver på vegne av ham selv. Men dette byr også på noen utfordringer. Det er ikke alltid slik at prinsipalen og agenten har de samme oppfatningene om ting. De kan ha ulike målsetninger, ulik informasjon og risikoaversjon, som i verste fall kan gå på bekostning av bedriften. En annen forutsetning er at mennesker er nyttemaksimerende og handler ut fra et ønske om egeninteresse. Ofte skjer dette skjult. Nettopp fordi agenten sitter med en type informasjon som prinsipalen ikke gjør. Agenten har med andre ord informasjonsfortrinn (Berg Olsen, 2007).

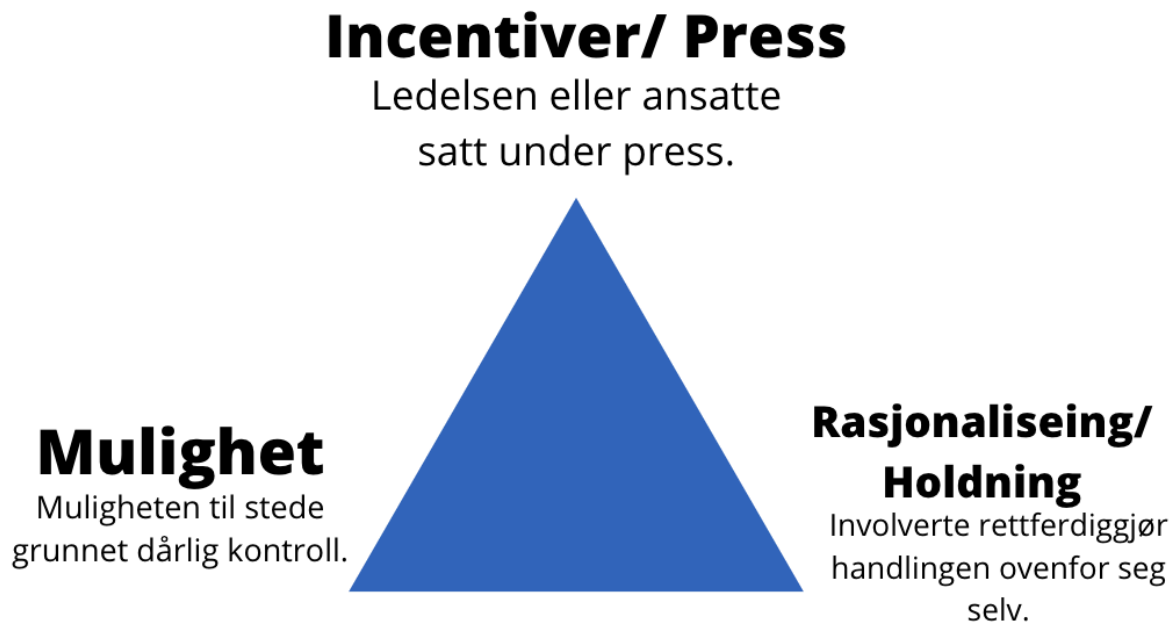
Mye av dette tyder på at dersom agenten og prinsipalen ikke har sammenfallende interesser, vil misligheter forekomme. Derfor er det ekstremt viktig å ha kontroll og mulighetsbegrensninger, som vi senere kommer inn på.

2.6 Mislighetstriangelet

Hvorfor misligheter begås kan forklares med teorien bak mislighetstriangelet. Misligheter skjer i ulik grad og er et stort samfunnsproblem. Dersom det skjer i stor grad, vil det svekke regnskapsbrukernes tillit. For at en mislighet skal være til stede må det være tre forutsettende

betingelser for å skaffe seg en uberettiget vinning; mulighet, motivasjon og rasjonalisering. Vanligvis vil disse tre elementene være fremtredende i ulik grad.

Figur 2: Mislighetstriangelet

Note: Figuren er utarbeidet i canva.com

Det var først den amerikanske kriminologen og sosiologen Donald Cressey som utviklet mislighetstriangelet. Denne ble utviklet på 1950-tallet, ved at han utførte dybdeintervjuer på en rekke personer som ble dømt for å ha utført ulik grad av misligheter (Cressey, 1953). Han fant ut at det måtte være tre forutsetninger for at misligheter skulle kunne finne sted. Vedkommende måtte stå overfor et incentiv eller et press til å begå misligheter, det måtte være mulig å begå den aktuelle misligheten uten å bli oppdaget, og vedkommende som gjør det må kunne rasjonalisere atferden slik at den oppfattes som akseptabel i den aktuelle situasjonen (Albrecht, 2014).

Det førstnevnte aspektet går ut på at selskapet eller ansatte står under press, enten fra interne eller eksterne kilder. Det kan være forventninger om høye resultatmål, suksess eller kraftig vekst. Det presset vi snakker om her kan skapes av egne mål og ambisjoner, av forventninger fra familie, venner og andre, eller av eiere og ledere i virksomheten man arbeider for (Berg Olsen, 2007). Finn Kinserdal trekker frem i sin artikkel at insentivkontrakter, økonomiske vanskeligheter, kapitalmarkedshendelser og endringer i ledelsen og regnskapsregler gir økt

risiko for regnskapsmanipulasjon (Kinserdal, 2014). I tillegg til press, må muligheten være til stedet for å begå misligheter. Ofte er det ansatte med tillitsposisjon eller de med kunnskap til svakheter i diverse kontroller, som nettopp tar den muligheten. Intern kontroll vil dermed være utslagsgivende for muligheten (Kinserdal, 2014) til manipulering i en bedrift. Mye av årsaken til at Schilit og Perler sine sju metoder blir brukt for manipulering, er nettopp på grunn av dårlig kontrollmekanisme. Det siste aspektet går ut på rasjonalisering og rettfærdiggjøring av handlingen ovenfor seg selv. Det betyr at «gjerningspersonen» ser oppførselen som akseptabel. Et eksempel på det kan være at en ansatt tar med seg materialer eller ting fra bedriften til privatbruk. Og deretter overbeviser seg selv og andre, med for eksempel at alle andre gjør det samme eller at det kun er et lån.

Når alle disse tre mekanismene er oppfylt begynner varselampen (trekanten i midten) å blinke. Da er sannsynligheten for misligheter og regnskapsmanipulasjon stor.

2.7 Ulike metoder for regnskapsmanipulering

Nedenfor skal vi gjennomgå ulike metoder som vil gi et misvisende og uriktig regnskapsmessig bilde av virksomheten. Hva gjerningspersonene ønsker å oppnå vil variere i de ulike metodene, men felles er at resultatet vil fremstå misvisende. Et resultat som enten er bedre og høyere, eller dårligere og lavere enn hva som er reelt (Baksaas & Stenheim, 2015).

Schilit og Perler skiller mellom sju metoder for regnskapsmanipulering. Vi kan overordnet gruppere disse i to kategorier; metoder for å øke resultatet i innværende periode og metoder for å redusere resultatet (Schilit & Perler, 2010). Det førstnevnte går på å øke inntekter i nåværende periode eller flytte kostnader til en senere periode, her har vi metodene 1-5. De siste metodene går på å skyve inntekter til senere perioder eller å ta fremtidige kostnader i nåværende periode.

1. Inntektsføre for tidlig

Under dette punktet trekker forfatterne frem flere måter å inntektsføre for tidlig. De ulike metodene her bryter i hovedsak med transaksjonsprinsippet og opptjeningsprinsippet i regnskapsloven §4-1, første ledd, nr. 1 og 2.

2. Bokføring av fiktive inntekter

Bokføring av fiktive inntekter omtaler de som forretningsmessig handlinger uten økonomisk innhold. Denne teknikken bryter derfor med transaksjonsprinsippet som krever at det skal foreligge en økonomisk substans (Schilit & Perler, 2010)

3. Øke inntekten med engangsgevinster

De operasjonelle aktivitetene spiller en stor rolle fordi kjernevirksomheten er det som interesserer investorer (Schilit, 2010). Her økes driftsinntektene med engangsgevinster som skapes blant annet gjennom realisasjon av driftsmidler. Dette vil føre til at driften av selskapet ser bedre ut enn den egentlig er.

4. Flytte nåværende kostnader til en senere periode

Her trekker Schilit og Perler frem flere metoder. Blant annet det med å holde igjen kostnader i balansen i stedet for å kostnadsføre de umiddelbart. Det stilles flere krav til balanseføring, blant annet at det skal generere fremtidige inntekter. Det vil derfor gi et feilaktig bilde og for eksempel balanseføre vedlikeholdskostnader.

Et annet eksempel på en metode her er å ikke ta nedskrivning eller å bevisst forlenge avskrivningsperioden.

5. Anvendelse av andre metoder for å skjule kostnader eller tap

Her trekker forfatterne blant annet fram dette med fleksibiliteten i regnskapsreglene i forhold til regnskapsestimer og prinsipper. Hvordan manipulering av utrangeringsverdi på et driftsmiddel kan gjøres for å redusere kostnader og dermed øke resultatet. En metode kan også være å frigjøre usikre avsetninger for å øke resultatet i perioden.

6. Flytte nåværende inntekt til en senere periode

Teknikkene i denne metoden handler om å bygge opp reserver som kan brukes i senere perioder for å vise en positiv utvikling. En av metodene er her at man i gode tider ikke inntektsfører all inntjeningen for å spare til tider det går dårligere.

7. Flytte fremtidige kostnader til nåværende periode

To metoder blir presentert her. Den første er at avskrivninger skjer tidligere enn antatt. Dette fører til økte kostnader i nåværende periode og reduserte senere. Den andre metoden er at kostnader blir feilaktig bokført og dermed setter av reserver som senere kan frigjøres og øke resultatet.

Metode 6 og 7 kan samles i en kategori som kan kalles «earnings smoothing» - resultatutjevning. Resultatutjevning blir brukt for å uttrykke en stabil og positiv drift. Inntekter og kostnader blir periodisert slik at det synes å være lite svingninger i resultatet. Dette får en virksomhet til å virke mer solid.

Punktene ovenfor representerer metoder som kan brukes både innenfor og utenfor loven. Metodene som tar i bruk regnskapsestimater og prinsipper for å påvirke resultatet i en bestemt retning, vil i mange tilfeller være innenfor lovens rammer. Det er da skjønn det er snakk om, og fire ulike personer kan ha fire ulike vurderinger av en og samme sak.

2.8 Hvordan avdekke manipulering

Man kan si at ulike regnskapsregler representerer ulike regnskapsspråk. Karakteristika i et regnskap påvirkes også av bransje og markedsforhold. Dersom man ønsker å avdekke om det foregår earnings management eller regnskapsmanipulering er det nødvendig å ha kunnskap om disse forholdene.

Heskestad trekker fram en måte å oppdage misligheter i regnskapet er å forsøke å identifisere såkalte «røde flagg». Med «røde flagg» menes å identifisere sammenhenger og utviklingstrekk som avviker fra det normale over tid og i forhold til bransjeforhold (Heskestad, 2015). For å identifisere slike «røde flagg» er det nødvendig å foreta en analyse for å vurdere blant annet hvilke skjønn og prinsipper som er lagt til grunn (Heskestad, 2015). En slik analyse bør starte med å identifisere kritiske regnskapstørrelser, deretter graden av fleksibilitet og hvilke muligheter virksomheten har til å velge ulike prinsipper.

Ekstern revisor har blant annet plikt til å vurdere risiko for misligheter i forbindelse med revisjonsplanleggingen (Berg Olsen, 2007). De må derfor ha trening i å kjenne igjen aktuelle signaler som kan representere en mulig fare for mislighet. Det er uansett viktig å presisere at avdekking av røde flagg ikke er ensbetydende med at der er begått misligheter (Bamle, 2019). For å avdekke dette er det nødvendig å undersøke nærmere.

God internkontroll er også et verktøy for å avdekke misligheter eller mislighetsforsøk på et så tidlig stadige som mulig (Bamle, 2019). Berg Olsen (2007) trekker fram at god internkontroll i seg selv vil virke forebyggende. I mange av de sakene som oppstår blir det nettopp klart at den daglige ledelsen ikke har sørget for etablering av forsvarlig intern kontroll.

I neste kapittel presenterer vi hva vi har gjort og hvordan vi fant svarene på forskningsspørsmålene våre. Vi har nå lagt teorien til grunn, og vi skal dermed se på hvordan funnene stiller seg i forhold til dette. Men først hvordan vi metodisk har arbeidet med oppgaven.

3. FORSKNINGSMETODE

Metode dreier seg om hvordan man tilnærmer seg og forsøker å avdekke virkeligheten. (Jacobsen, 2015). Vi bruker normative teknikker og regler for hvordan man kommer frem til vitenskapelig kunnskap. Dette kapittelet skal omhandle vår metodiske arbeidsprosess for undersøkelsen. Vi vil beskrive hvordan vi har gått frem for å besvare problemstillingen på en best mulig måte.

3.1 Vitenskapsteoretisk perspektiv

Det finnes ulike oppfatninger om hva som er den beste forståelsen av virkeligheten, hva som er den beste måten å forstå hvordan kunnskap tilegnes på og hva som er den korrekte måten å samle inn empiri på (Jacobsen, 2015). Vitenskapen skiller hovedsakelig mellom en positivistisk- og fortolkningsbasert tilnærming til forskning. Det er en stor forskjell mellom å studere fysiske ting og sosiale sammenhenger.

Oppgaven bygger på en problemstilling som omfatter hvordan ulike instanser i næringslivet jobber med fenomenet «earnings management». Dette er ikke fenomener av en fysisk art, men konstruert av sosiale sammenhenger og arbeidsprosesser i næringslivet. Det finnes ingen klar fremgangsmåte eller modell som er felles for alle i næringslivet, praksisene som benyttes i virkeligheten kan ha stor variasjon. Virkeligheten er derfor i liten grad stabil og objektiv. Når fenomenet vi studerer hele tiden endres, vil gammel kunnskap om fenomenet ikke lengre være relevant, det er derfor lite hensiktsmessig å lage lovmessigheter om hvordan virkeligheten ser ut og hvordan virkeligheten henger sammen. Problemstillingen kan derfor kategoriseres som uklar.

Vi ønsker også med denne oppgaven å beskrive de dynamiske og unike praksisene som er i næringslivet. Vi har ingen mål om å statistisk generalisere funnene våre i denne undersøkelsen. Kunnskap om mennesker må dermed nødvendigvis bli mindre generell, mer tidsavgrenset, mer dynamisk og mer avhengig av kontekst (Jacobsen, 2015).

Med bakgrunn i problemstillingen for oppgaven vil det være naturlig at vi har en fortolkningsbasert tilnærming til forskningsprosessen i denne oppgaven.

3.2 Forskningsdesign

For å besvare vår problemstilling på best mulig måte, må vi foreta valg i henhold til forskningsdesign. Valget av undersøkelsesdesign vil ha store konsekvenser for undersøkelsens gyldighet (Jacobsen, 2015). Valget av undersøkelsesopplegg baserer seg først og fremst på utfordringene ovenfor kausalitet og ønsket om generalisering.

Problemstillingen til vår undersøkelse er av en beskrivende art. Vi har heller ikke noen teorier som vi ønsker å teste empirisk. Siden vi ikke tester eksisterende teorier, vil vi ikke kunne statistisk generalisere våre funn. For vår problemstilling er det viktig at våre funn gir en virkelighetsnær fremstilling, altså viktig med høy grad av intern gyldighet.

Siden dette er en semesteroppgave, har vi klare tidsbegrensninger. Det ideelle forskningsopplegget ville hatt både mange variabler og mange enheter som undersøkes, men kapasitetsbegrensningene fører til en prioritering. Siden vi ikke har et ønske om å statistisk generalisere resultatene fra vår undersøkelse, vil vår oppgave sette større krav til undersøkelsens interne gyldighet, enn mulighetene for generalisering. For å oppnå best mulig intern gyldighet bør vi studere flest mulig nyanser av fenomenet, innenfor problemstillingens rammer. Dette løses ved at vi samler inn data om mange variabler, noe som går på bekostning av antall respondenter til undersøkelsen. Et slikt design kalles for intensivt undersøkelsesopplegg (Hellevik, 1997).

For at vår undersøkelse skal oppnå best mulig intern gyldighet, må vi også bestemme et utvalg til vår undersøkelse. Ved å benytte små-N-studier vil fenomenet vi undersøker kunne belyses fra flere ulike ståsteder (Jacobsen, 2015). Små-N-studier innebærer at det kun velges et fåtall respondenter som er knyttet opp til et begrenset område.

3.3 Valg av metode

Ved valg av metode tar vi høyde for hva slags data som skal samles inn. Helt generelt så går det et skille mellom å samle inn informasjon om virkeligheten i form av tall og i form av ord (Jacobsen, 2015). Dersom vi samler inn informasjon i form av tall, kalles dette for kvantitativ data. Samler vi inn informasjon i form av ord kalles dette for kvalitativ data.

Kvalitative og kvantitative data er like gode, men egner seg til å belyse ulike spørsmål og problemstillinger (Jacobsen, 2015). Det er dermed vår problemstilling som bestemmer hvilken form for data vi bør samle inn.

Vi har valgt å samle inn kvalitativ data, da vi ved vår problemstilling ønsker å beskrive et komplekst fenomen. Kvalitativ data er best for å få frem hvordan mennesker fortolker og forstår en gitt situasjon, det vil også kunne få frem en nyansert beskrivelse av temaet (Jacobsen, 2015).

3.4 Datainnsamling

Vi har valgt å samle inn data ved hjelp av individuelle intervjuer. Personlig intervju egner seg godt for at informanten kan prate fritt om temaet og utdype sine meninger med eksempler og sammenligninger.

3.4.1 Valg av informanter

Ved valg av informanter til undersøkelsen vår har vi først og fremst sett på hvem som har kunnskapen og erfaringen som kreves for å best belyse vårt tema. For å nyansere begrepet har vi forsøkt å finne personer innenfor de forskjellige gruppene av interessemodellen. Vårt viktigste utvalgs-kriterie er å henvende oss til personer som vi tror kan gi oss best mulig informasjon om fenomenet. Utvalget blir derfor et bekvemmelighetsutvalg, som ikke gir oss mulighet til å generalisere utenfor vårt utvalg.

Vi kontaktet flere personer via mail, som daglig jobber med regnskap eller økonomisk styring, med en forespørsel om å være med i vår undersøkelse, noe de fleste reagerte positivt på. Til vår undersøkelse har vi derfor gjennomført intervjuer med syv informanter.

Tabell 1: Oversikt over informanter

Intervju	Stilling	Dato	Sted	Varighet
1	<ul style="list-style-type: none">• Divisjonsdirektør storkunde, fag- og digitale tjenester, Sparebank 1 Regnskapshuset SMN AS• Assistant professor, NTNU	30.01.2020	Møterom hos bedriften	01:00:10
2	Regnskapssjef, Reitan Eiendom AS	03.02.2020	Møterom hos bedriften	00:40:30
3	Informant X	06.02.2020	Skype	01:18:10
4	To partnere, revisjon	10.02.2020	Møterom hos bedriften	00:50:13
5	Partner revisjon, BDO AS, Trondheim	12.02.2020	Møterom hos bedriften	00:48:17
6	Tidligere revisor og nåværende økonomisjef	16.02.2020	Café i Trondheim	00:59:02
7	Ansatte ved avsnitt for økonomi, miljø og arbeidskriminalitet ved Trøndelag Politidistrikt	27.02.2020	Møterom hos etaten	01:30:21

Den første informanten er divisjonsdirektør storkunde, fag- og digitale tjenester i Sparebank 1 Regnskapshuset SMN AS og Assistant professor ved NTNU. Denne informanten har flere års erfaring innen regnskap og revidering. Videre kom vi i kontakt med en regnskapssjef som ikke hadde mye erfaring med earnings management i praksis, men som kjenner til fenomenet. Den tredje informanten har veldig god kunnskap om regnskap og earnings management. Det fjerde og det femte intervjuet ble holdt med partnere i et revisjonsselskap, hvor alle hadde flere års erfaring med regnskap og økonomistyring. Den nest siste informanten er revisor i et mindre selskap, hvor informanten har erfaring med å avdekke regnskapsmanipulering. Siste intervju ble holdt med to representanter fra avsnitt for økonomi, miljø og arbeidslivskriminalitet ved Trøndelag politidistrikt.

3.4.2 Informasjon om intervjuet

For at informantene kunne stille forberedt til intervjuet, fikk de tilsendt de overordnede temaene for undersøkelsen. Nettopp for å sørge for det var en gjensidig forståelse av begrepet.

De punktene de fikk tilsendt var:

- Betydningen av earnings management
- Teknikker som brukes for å manipulere
- Røde flagg, og hva skjer når noe er mistenksomt
- Hvordan arbeides det rundt for å avdekke manipulering
- Interessentenes rolle

En av informantene forhørte seg om det var mulig å sende intervjuguiden som forberedelse til intervjuet, noe informanten fikk.

3.4.3 Gjennomføring av intervjuer

Gjennomføringen av intervjuene ble utført etter respondentene sitt ønske. De aller fleste ble gjennomført på et møterom på respondentenes arbeidsplass. Et intervju ble gjennomført over Skype på grunn av geografiske avstander.

Før intervjuet startet ytret vi ønske om lydopptak. Lydopptaket var ønskelig for å sikre korrekt gjengivelse av respondentenes innspill. Ved tillatelse fra respondenten, tok vi lydopptak på to av våre smarttelefoner. Etter intervjuet ble lydopptaket transkribert og slettet. Vi vil ikke benytte direkte sitater fra intervjuene der vi ikke har lydopptak, da dette kan medføre feil gjengivelse.

Vi startet intervjuene med en kort presentasjon av oss selv og om vår undersøkelse. En av oss ledet intervjuet, mens vi andre noterte og stilte oppklarende spørsmål. Vi har rullert på disse rollene gjennom intervjuprosessen. For å gjennomføre intervjuene på best mulig måte har vi valgt å benytte en semistrukturert intervjuguide (*se vedlegg 3*). Vi ønsket å strukturere en relativt fast intervjuguide, da vi har lite erfaring med intervju fra før. Under gjennomføringen av intervjuene kunne vi endre på rekkefølgen av spørsmålene, dersom dette ville skape en bedre flyt i dialogen.

3.5 Dataanalyse

Etter at vi hadde samlet inn data igjennom intervju, begynte vi å analysere intervjuene. Ved å analysere dataene ønsket vi å finne svar på våre forskningsspørsmål;

1. Hvordan forstår næringslivsaktører begrepet earnings management?
2. Hvilke metoder for manipulering finner informantene mest utbredt, og hvilke metoder er mest utfordrende å avdekke?
3. Hvordan arbeider næringslivsaktører for å avdekke earnings management?

3.5.1 Dataanalyse av forskningsspørsmål en og tre

Det ble gjennomført sju intervjuer. Det ble tatt lydopptak av fire, og disse lydopptakene ble transkribert relativt fortløpende etter gjennomført intervju. Dette var en tidkrevende prosess. Under de øvrige intervjuene ble det kun tatt notater og disse ble gjennomgått umiddelbart

etter intervjuet for å samle gruppens notater og oppfatninger. Gjennomgangen av intervjuene foregikk først individuelt og deretter samlet i gruppen. Der ble det gjort sammenligninger av hva de enkelte gruppelemmene hadde trukket frem som viktig. Det ble bestemt at datamaterialet skulle analyseres i tre deler. Ansvar for de ulike delene ble fordelt. Videre ble de konkrete delene gjennomgått flere ganger for å få oversikt over informantenes synspunkter og for å kunne trekke konklusjoner og sammenligninger.

3.5.2 Dataanalyse av forskningsspørsmål to

For å besvare forskningsspørsmålet «Hvilke metoder for manipulering finner informantene mest utbredt, og hvilke metoder er mest utfordrende å avdekke?», har vi inkludert bedt informantene om å rangere *Schilit og Perler* sine syv metoder for regnskapsmanipulering og metoden for «earnings smoothing» (se kapittel 2.7).

Det var en av respondentene som valgte å ikke besvare dette spørsmålet og en respondent med mangelfull rangering. Respondentene fra avsnitt ved økonomi, miljø og arbeidslivskriminalitet ved Trøndelag politidistrikt arbeidet ikke daglig med alle disse metodene. Resultatene fra denne respondenten ble derfor mangelfulle. Vi valgte og ikke inkludere disse svarene i analysen.

Spørsmålet var av en fast struktur, med svaralternativer på ordinalnivå. Spørsmålet ble stilt på samme måte til alle respondentene. Resultatene fra denne variabelen var derfor kvantitativ data. Vi ønsker derfor å se på frekvensen av dataene. Siden vi ikke har mange respondenter, vil derfor dataene fra denne variabelen ikke kunne gi noen generaliserbare resultater.

Variabelen var målt på en rangeringsskala med åtte svaralternativer, totalt hadde vi data fra kun seks respondenter. Siden vi hadde mange svaralternativer og få respondenter, vil det være en utfordring å nyansere og sammenligne de ulike metodene. Vi har derfor også omkodet dataene fra resultatene. Omkodingen er gjort ved at metodene som har blitt rangert med en verdi på 1, 2, 3 eller 4 har blitt samlet til «observeres mye». Metodene som har blitt rangert med en verdi på 5, 6, 7 eller 8 har blitt samlet til «observeres lite».

Vi spurte også informantene om det var noen av metodene som var mer utfordrende å avdekke i et regnskap. Vi har da tatt ut frekvensen på hvor mange ganger hver enkelt metode ble nevnt. Hvis en respondent nevnte flere metoder, ble de nevnte metodene tatt med. På

grunn av få respondenter, vil heller ikke resultatene fra dette spørsmålet kunne generaliseres utover utvalget i vår undersøkelse.

3.6 Datamaterialets kvalitet

Når en skal vurdere datamaterialets kvalitet må vi vurdere påliteligheten (Reliabiliteten) og gyldigheten (validitet) til dataene. Kravet til kvalitative undersøkelser er knyttet til forskerens evne til å reflektere over samspillet mellom selve forskningen og resultatene som presenteres (Hammersley & Atkinson, 1987). Datamaterialets kvalitet vil også kunne si noe om hvilken grad av overførbarhet resultatene fra undersøkelsen har. Denne undersøkelsen har ikke som mål å generalisere resultatene, noe som fører til at resultatene fra denne undersøkelsen ikke kan overføres utenfor vårt utvalg.

3.6.1 Reliabilitet

Reliabilitet sier noe om påliteligheten til våre data, altså om dataene fra denne undersøkelsen er til å stole på? En viktig faktor for reliabiliteten til vår undersøkelse er målsikkerheten til dataene vi har benyttet i oppgaven. Ved en måling vil det alltid forekomme muligheter for feilmålinger. Dersom vi måler det samme fenomenet flere ganger og kommer frem til de samme resultatene, vil vi redusere mulighetene for feilmålinger og dermed styrke påliteligheten til undersøkelsen (Svartdal, 2018).

Vi har til denne undersøkelsen samlet inn data ved personlige intervju. Ved gjennomføring av intervjuer vil dataene bli utsatt for *intervjueffekten*. Intervjueffekten fremkommer ved at intervjueren vil påvirke informanten gjennom holdning, stemmeleie og formuleringen av spørsmålene (Jacobsen, 2015). Det betyr at tilstedeværelsen hos intervjueren frembringer spesielle resultater. Intervjueffekten er noe som alltid vil påvirke datainnsamlingen. For å minimere denne effekten, har vi byttet på hvem som hadde ansvaret for intervjuet.

Siden dataene som vi har samlet inn bygger på informanternes subjektive tolkninger og meninger, vil vi ikke i denne studien kunne presentere en objektiv virkelighet. Resultatene fra denne studien kunne derfor blitt annerledes dersom noen andre forskere hadde analysert samme datamaterialet.

3.6.2 Validitet

Datamaterialets validitet handler om hvilken grad dataene fra vår undersøkelse kan benyttes til å trekke gyldige slutninger til problemstillingen vi har som formål å besvare i denne oppgaven (Dahlum, 2018).

En kvalitativ undersøkelse er kun like god som dataene vi klarer å samle inn (Jacobsen, 2015). Siden dataene vi har samlet inn til denne undersøkelsen kommer fra personlige intervjuer, vil undersøkelsens validitet være sterkt avhengig av våre informanter. Vi har vurdert informantene etter hvilken rolle de har i interessemodellen og dermed også hvilken kunnskap de besitter. Informantene hadde ulik grad av erfaring og kunnskap og således forteller de sin «opplevelse» av virkeligheten. Det er summen av informasjon fra ulike respondenter som er den riktige beskrivelsen av fenomenet, enten beskrivelsen går mot enighet eller uenighet (Jacobsen, 2015).

Selv om vi har fått tak i de riktige kildene, er det ikke sikkert at kildene gir fra seg den riktige informasjonen (Alvesson, 2010). Nettopp fordi informantene får tale fritt, må vi foreta en kritisk drøfting av kildenes evne til å gi riktig informasjon om det vi studerer. Tradisjonelt sett har kilder som er nær fenomenet en mer «riktig» beskrivelse av fenomenet. Dette kommer av at kilder som er lenger bort fra fenomenet, må basere svarene sine på det andre har fortalt. (Jacobsen, 2015).

Analyse av kvalitative data innebærer at vi forenkler, kutter ut noen detaljer og systematiserer dataene. I denne prosessen er det fare for at resultatene som presenteres ikke gir en korrekt refleksjon av informantenes uttalelser. For å validere funnene fra undersøkelsen, har vi kontrollert våre funn med informantene fra undersøkelsen.

3.7 Etiske avveininger

Siden vår metodiske tilnærming innebærer innsamling av primærdata, som kan inneholde personopplysninger, medfører en meldeplikt til Norsk senter for forskningsdata (NSD). Vi har fått godkjenning fra NSD (prosjektnummer 354781). Personopplysningene som er samlet inn til denne undersøkelsen er primært lydopptak. Disse lydopptakene ble senere transkribert. På grunn av personvern, har de selv fått bestemme grad av anonymisering. Det er sendt ut e-post til informantene og det har selv godkjent eller kommet med forslag til hva som er greit å bruke som tittel på dem i oppgaven. Alle lydopptak og de transkriberte intervjuene er lagret på låste og passordbeskyttede enheter. Etter transkriberingen ble alle lydfiler slettet.

Av NSD fremkommer det noen krav som må oppfylles for at et samtykke skal være gyldig. Samtykket er gyldig når det er frivillig, spesifikt, informert og utvetydig. Det betyr at de som inviteres til deltakelse må forstå hva samtykket gjelder og hvilke konsekvenser samtykke til deltakelse i forskningen vår får (NSD, 2020). Dette innebærer også at informantene fikk informasjon om muligheten til å trekke seg fra undersøkelsen. Informantene har fått informasjon om hensikten med prosjektet vårt og hvordan dataene fra undersøkelsen skal benyttes.

Siden noen av respondentene ikke ønsket at vi benyttet lydopptak, har vi valgt å ikke bruke sitater fra disse intervjuene. Vi benytter ikke sitater fra disse respondentene, så vi unngår faren med å ikke gjengi respondenten korrekt.

3.8 Mulige feilkilder ved forskningsdesignet

Avslutningsvis går vi nærmere inn på mulige feilkilder som kan påvirke våre funn og konklusjoner. Ethvert forskningsarbeid har som målsetning å skape troverdige og pålitelige resultater. Alle forskningsprosjekt har svakheter, som kan føre til at en ikke fremstiller resultater på best mulig måte. Disse svakhetene kalles feilkilder.

En feilkilde i vår undersøkelse er at ord og begreper vil forstås ulikt og defineres forskjellig. De aller fleste hadde et forhold til begrepet regnskapsmanipulasjon, men earnings management er tilsynelatende et begrep færre har et forhold til. Det kan med andre ord være rom for feiltolkninger og misforståelser. For å sikre oss at vi og informantene har samme forståelse, har vi sendt korrektur mail av de sitatene vi tenker å bruke.

Undersøkelsen er også utsatt for geografiske begrensninger. Vi er alle fulltidsstudenter og har derfor ikke hatt muligheten til å gjennomføre personlige intervju utenfor Trondheim. Det er kan derfor være andre oppfatninger i andre deler av Norges næringsliv.

Under arbeidet med denne oppgaven ble verden rammet av koronapandemien, som har satt noen begrensninger på arbeidet vårt. Biblioteket har vært stengt, noe som har ført til at vi har hatt mangel på kilder. anbefalinger fra myndighetene om å være hjemme har også ført til noen utfordringer med koordineringen i gruppen.

4. EMPIRI OG DISKUSJON

I denne delen av oppgaven vil vi presentere våre funn fra intervjuene. Vi vil også komme til å analysere og diskutere disse funnene underveis og deretter legge frem en konklusjon/oppsummering. Vi har sju informanter som representerer sju ulike aktører i næringslivet. Vi har tre forskningsspørsmål som vi skal ta stilling til. De er som følger:

1. Hvordan forstår næringslivsaktører begrepet earnings management
2. Hvilke metoder for manipulering finner informantene mest utbredt, og hvilke er vanskeligst å avdekke?
3. Hvordan arbeider næringslivsaktører for å avdekke earnings management?

Vi vil også tilføre med sitater for å underbygge informantenes mening om de ulike elementene. Vi tar også høyde for at ikke alle informantene har ønsket lydopptak. Vi ønsker videre å begynne med forskningsspørsmål nr. 1, da det er naturlig for å forstå informantenes utgangspunkt for senere svar.

4.1 Hvordan forstår næringslivsaktører begrepet earnings management?

Med tanke på begrepet earnings management sin omfattende og varierende betydning spurte vi informantene om hvordan de ville definere earnings management. I deres forståelse av begrepet har vi benyttet flere ulike spørsmål som kan være med på å fremme deres forståelse av begrepet. Vi har med andre ord prøvd å operasjonalisere begrepet slik at vi i større grad får med informantenes hele og totale forståelse av fenomenet. Dermed har vi kategorisert deres svar i tre deler. I første del spurte vi våre informanter hvordan de vil definere begrepet earnings management. Vi spurte samtidig om de ville anse earnings management som det engelske ordet for regnskapsmanipulering.

Fra intervjuene finner vi noe ulike definisjoner av earnings management. Det er viktig å legge til grunn at begrepet earnings management ikke er et like allment begrep i Norge som regnskapsmanipulering. Informantene har dermed ulik kompetanse som påvirker deres forståelse av begrepet earnings management. Dette til tross er samtlige informanter i god harmoni med teorien. Tatt i betraktning av kompleksiteten i begrepet har vi lyktes i å ha fått næringsaktørers meninger og oppfatninger, til tross for små ulike vinklinger.

«Sagt litt sånn uformelt; å jukse til tallene for å få det til å se best mulig ut. For å få det til å se flatt ut, slik at du unngår spørsmål (...). Du jukser litt til for å slippe å få store bølger, for eksempel store variasjoner»

Samtidig forteller informanten når vi spør om earnings management betyr det samme som regnskapsmanipulering:

«Ja, det kan være en del av det i hvert fall. Absolutt!»

(Regnskapssjef, Reitan Eiendom)

Denne regnskapssjefen har vært i sin posisjon en stund, og har mye erfaring med regnskap og dets rammer. Informanten mener videre at dette kan forekomme både innenfor og utenfor gjeldende regelverk. Informanten beskriver det som i teorien kalles earnings smoothing, som absolutt er en del av earnings management. Videre ser vi at informanten oppfatter regnskapsmanipulering som en del av omfanget i earnings management, men dog ikke ensbetydende.

«Det finnes på grunn av at manipulering er forventet å gi ledelsen økonomiske fordeler. Nettofordeler. De fordelene oppstår på grunn av at man prøver å manipulere eller påvirke utfallet av kontrakter, helt eller delvis som blir til av ulike regnskapsstørrelser».

Videre om sammenhengen mellom betydningen av earnings management og regnskapsmanipulering:

«Det er vanskelig å svare både ja og nei på. Fordi earnings management kan du tilpasse. Som jeg bruker å si at du tilpasser deg innenfor lover og regler, men jeg vil ikke definere det som direkte oversatt til regnskapsmanipulering. Det vil jeg heller kalle for fraud/misligheter. (...) Jeg splitter opp earnings management som at det er innenfor det som er tillatt innenfor regnskapsreglene. Det er et stort handlingsrom der, mens fraud er regnskapsmanipulering»
(Divisjonsdirektør storkunde, fag- og digitale tjenester, og Assistant professor)

Denne informanten er autorisert regnskapsfører og statsautorisert revisor i tillegg til hans nåværende stilling som divisjonsdirektør storkunde, fag- og digitale tjenester i Sparebank 1 Regnskapshuset SMN AS og Assistant professor ved NTNU. Informanten trekker frem at det

handler om økonomiske fordeler for ledelsen. Ledelsen har dersom mislighetstriangelet er oppfylt store muligheter til å manipulere. Viktig å trekke frem at informanten her skiller klart mellom earnings management og regnskapsmanipulering på bakgrunn av hva som er lovlig og ikke. Uavhengig av hvilken grunn som brukes vil 4 av 7 informanter mene at det er et skille, og dermed at earnings management ikke er ensbetydende med regnskapsmanipulering. Flere kommer likevel til at det kan være en del av dette. Ansatte ved avsnitt for økonomi, miljø og arbeidskriminalitet ved Trøndelag politidistrikt har et litt annet utgangspunkt og svarte dermed ikke på dette. Med andre ord var det 2/7 som mente dette var en god oversettelse.

Dog har de ansatte ved avsnitt for økonomi, miljø og arbeidskriminalitet ved Trøndelag politidistrikt et veldig interessant syn på earnings management. Som oftest når slike saker havner i deres fang er det utenfor loven, og dermed vil dette være deres utgangspunkt dersom noe annet ikke er opplyst. De vektlegger dette med utbytte av flere slag. At alt i alt vil dette handle om penger som kommer de som utfører manipuleringen til gode. Dette kan være alt i fra lederbonuser, styrehonorar, aksjer og andre former for utbytte. Dersom resultatet manipuleres for å tiltrekke seg investorer vil dette føre til penger inn i selskapet, og til slutt en eller annet form for utbytte. Dette er en svært interessant vinkling som presenterer objektivt årsak-virkning. Eller som de ansatte i Trøndelag politidistrikt kanskje ville ha sagt motiv og handling.

De to som svarte at earnings management betyr det samme som regnskapsmanipulering er begge tidligere statsautoriserte revisorer. Av de fire andre er to sjefer for regnskap og to er nåværende statsautoriserte revisorer.

Den andre delen av operasjonaliseringen handler om hvorvidt informantene mener at earnings management kan være positivt. Ifølge teorien til Scott 2015 kunne dette absolutt være positivt i noen grad for å gjenopprette virksomhetens interesse etter uforutsette hendelser det ene året (Scott, 2015).

«Grunnen til at det manipuleres, det er ofte for å enten holde liv i noe som ikke burde holdes liv i. (...) Positivt? Nei jeg ser ikke noe umiddelbart»

Vi legger så fram teorien til Scott 2015 og informanten svarer videre etter noe betenkningstid.

«Ja jeg ser den, men den teorien holder mål hvis du vet hva som kommer i enden av neste år. Jeg tror det er ofte slik det begynner. Det kommer ikke til å skje igjen. Det er bare en konjunktur som går ned. Slik tror jeg det starter (...).»

Til slutt legger informanten kritisk til:

Isolert sett kan det være positivt det ene året, men som regel er det ikke bra. Det har sikkert vært tusen tilfeller omkring de som faktisk har gjort slikt, men det aldri ha blitt noen sak etterpå fordi ting har ordnet seg, så det kan jo være, men ...»

(Tidligere statsautorisert revisor, nåværende økonomisjef)

Denne informanten, som også mener at earnings management er det samme som regnskapsmanipulering, mener at det ikke kan være noe positivt med begrepet. Han argumenterer mot Scott 2015 og viser dens mangler i forhold til usikkerhet i framtidsutsiktene. Det som er interessant med dette er at teorien til Scott 2015 som viser begrepets positive side, vil eller kan føre til aggressiv regnskapsmanipulering på lengre sikt. En dristig sammenligning her kan være hasjbrukeren som går over til sterkere rusmidler. En «godterimums» som planlegger å bare spiser en godteribit, men som ender opp med å sluke hele posen. Man faller for fristelsen. Over lengre tid kan også gjerningspersonene lide av det psykologiske fenomenet endringsblindhet. De strekker og bøyer regnskapsprinsippene stadig litt lengre. Til slutt befinner de seg på ulovlig grunn selv om de bare har strukket det litt lengre enn året før.

«Ulike aktører kan gjøre ulike fortolkninger av samme regel. Hva er det egentlig jeg sier? Jo, jeg sier at hvis man er god i regnskapsfaget, og vet hvordan både NGAAP, altså norsk regnskapsregulering kan anvendes, og ikke minst IFRS så klarer man å få det regnskapet man selv vil ha. (...) Jeg kan jo aldri si at det å manipulere regnskapet er positivt. Men basert på at man kan få en konkurransefordel ved at man er litt flinkere til å anvende regnskapsreglene enn andre. Det synes jeg er positivt. Da bruker du den intellektuelle forståelsen din. Og det er jeg veldig for. Men jeg kan ikke med nesten tre bevillinger si at jeg ser noe positivt med å manipulere med hensikt, altså tilsiktet manipulering»

(Divisjonsdirektør storkunde, fag- og digitale tjenester, og Assistant professor)

Det er viktig å vise til hvordan informanten svarte på første spørsmål for å forstå dette sitatet. Denne informanten beskriver at earnings management er innenfor gjeldende rett, mens regnskapsmanipulering slik som fraud er utenfor. Det er interessant hvordan denne informanten forklarer at earnings management kan være positivt. Informanten trekker frem at intellektuell forståelse og kompetanse på regnskapsfaget kan være en konkurransefordel når det kommer til earnings management (innenfor loven), men at manipulering som er tilsiktet ikke vil være positivt.

De andre informantene svarer til sammen at noen få sider med earnings management kan være positivt i begrenset forstand. Man kan skjule regnskapenes rettviseende bilde for å hindre økonomisk panikk, f.eks. ved å unngå en finanskriser. Betygge økonomien og verden med at det ikke er grunn til panikk. I tillegg mener noen informanter at dersom det forekommer innenfor loven kan det virke som en motiverende faktor for bedriften og ledelsen. Samtlige informanter mener at earnings management utenfor NGAAP og regnskapsloven ikke i noen form er positivt. Dog er forskjellene større med earnings management innenfor gjeldende rett. 3/7 informanter svarer at det absolutt kan være positivt. Mens 4/7 av informanter mener det er negativt uavhengig om det skjer innenfor eller utenfor loven. De som mener det kan være positivt er en divisjonsdirektør ved regnskapshus, statsautorisert revisor/partner og ansatte ved avsnitt for økonomi, miljø og arbeidskriminalitet. Vel og merke er de ansatte ved Trøndelag politidistrikt sin mening her sett ut ifra næringslivets øyne, da de selv ikke berører earnings management som er innenfor loven. Igjen er de ansatte ved Trøndelag politidistrikt veldig objektive i henhold til regelverkets standpunkt. Det som er lov er greit, det som går utenfor vil ikke være greit. Noe som også er forståelig. De som mener at all form for earnings management er negativt er en tidligere statsautorisert revisor og informant x, regnskapssjef, økonomisjef og en statsautorisert revisor.

Den tredje kategoriseringen vår er om earnings management er et brudd på regnskapsloven, og hovedsakelig rskl. § 3-2a om rettviseende bilde. Denne paragrafen er en overordnet paragraf som alltid skal sikre at regnskapet skal være riktig. Rskl. § 4-6 om god regnskapsskikk vil være en regel som bestemmer at de sentrale regnskapsprinsippene, de spesielle regnskapsprinsippene, regnskapsreglene og regnskapsstandardene skal følges. Meningen er at ved å benytte god regnskapsskikk skal det automatisk bli gitt et rettviseende bilde. Dog er det i disse reglene, prinsippene og standardene mye skjønsmessige vurderinger og mye bruk av estimer. På grunn av at det er handlefrihet og rom for tolkning vil disse kunne strekkes og

bøyes slik at de til en viss grad gir selskapene mulighet til å skape regnskapene de selv ønsker. Rskl. §3-2a om rettviseende bilde er en sikkerhetsventil i regnskapsloven som gir rett til å fravike for god regnskapsskikk (rskl. § 4-6) dersom regnskapet ikke gir et rettviseende bilde. Vi har derfor spurt våre informanter om earnings management er et brudd på rskl. §3-2a. Dette er interessant da earnings management er å bevisst bruke regnskapsreglens skjønn for å skape et annet bilde av den økonomiske situasjonen enn ved beste anvendelse av regnskapsreglene. I første omgang vil manipulering som er utenfor regnskapsprinsippene alltid være et brudd på god regnskapsskikk og dermed brudd på rettviseende bilde. Men hva med vurderinger ved godkjent bruk av regnskapsprinsippene, som tross alt ikke gir ett rettviseende bilde?

«Nei, ikke nødvendigvis. Ta et regnskap. Gjør det litt sånn enkelt nå da. Så starter du å si at du skal avlegge regnskapet etter god regnskapsskikk. Det første du gjør er at du beskriver regnskapsprinsippene dine. Allerede der har du et valg, fordi det er tillat med ulike løsninger. (...) Det er viktig at man beskriver de prinsippene innenfor det regelverket, som en del av noteopplysninger eller regnskapsmessige prinsipper. Det er noe som brukes mye tid på. Etterpå så må du faktisk følge det som står der. (...) Et sentralt forhold er at årsregnskapet skal utarbeides etter ensartede prinsipper, som skal anvendes konsistent over tid. Valg av regnskapsprinsipp og etterlevelse av disse prinsippene blir således viktig for å sikre at årsregnskapet gir uttrykk for et «true and fair view»».

(Partner revisjon, BDO)

En annen informant svarer følgende:

«Det tør jeg ikke å si 100%, men mye av regnskapsmanipulasjon og earnings management er et brudd på det. (...) Det er klart at regnskap som er manipulert vil ikke for alle brukere gi riktig bilde. Det vil kun gi riktig bilde for dem som har manipulert det, og for det styret som vet at det er manipulert»

Med begrunnelsen ovenfor legger informanten til på slutten:

«Så jeg vil påstå at rettviseende bilde og earnings management ikke går sammen»

(Økonomisjef og tidligere statsautorisert revisor)

Denne informanten trekker fram noe svært interessant og viktig, dette med regnskapets formål jf. teoridelen punkt 2.1. Når brukerne blir villedet, vil regnskapet i praksis ikke gi rettvise bilde, men fortsatt i den juridiske teorien, da god regnskapsskikk (rskl. §4-6) er brukt som er en mer spesiell regel og dermed går før rskl §3-2a. Det er verdt å merke at rskl. § 3-2a er svært lite anvendt. Slik som revisoren i først utsagnet sier handler det mye om å velge et prinsipp, argumentere godt for det og dermed følge det. Selv om dette er god regnskapsskikk, trenger det på ingen måte gi et nøytralt og riktig bilde for allmenheten.

«Jeg har faktisk diskutert det veldig ofte, når du velge å bruke rskl. §3-2a, da må du fravike regnskapsloven kapittel 4 om de generelle om grunnleggende. Og så har du de spesielle i kapittel 5. Det skal mye til fordi i de grunnleggende har du §4-6 som sier at god regnskapsskikk alltid vil være dominerende»

(Divisjonsdirektør storkunde, fag- og digitale tjenester, og Assistant professor)

Denne informanten er svært kompetent på regnskapsloven og sier han har diskutert dette mye. Informanten beskriver på en god måte hva som må til for å benytte seg av rskl. §3-2a. Samtlige informanter er enige om at earnings management ikke nødvendigvis er et brudd på rskl. § 3-2a. På den andre side er de fleste enige om at det absolutt kan være det i enkelte situasjoner. Selv om noen mener at det ikke er en god match eller positivt jf. tidlige spørsmål er det ingen som svarer klart på at det er et brudd på loven. De fleste forteller at det er viktig å argumentere godt for de valgte prinsippene, og følge det du har valgt og skrevet ned som grunnlag for regnskapet.

Vi vil kort oppsummere funnene. Det var 4/7 informanter som mente at earnings management ikke var ensbetydende med regnskapsmanipulering. En informant svarte ikke, mens 2/7 informanter mente det var en god oversettelse. Det var mange forskjellige forståelser av fenomenet, men alle hadde med de vesentligste elementene ved begrepet. Samtlige informanter mener at earnings management med praksis utenfor NGAAP ikke var positivt. Likevel svarer 3/7 informanter at earnings management innenfor NGAAP, kan være positivt. På den andre side svarer 4/7 at det ikke er positivt selv om det er innenfor gjeldende rett. I den tredje og siste kategoriseringen er samtlige informanter enig i at earnings management ikke trenger å være et brudd på rskl. § 3-2a om rettvise bilde. De fleste presiserer likevel at det kan være det. Etter operasjonaliseringen som har blitt gjort føler vi at vi har fått informantene

til å virkelig bryne seg på hva egentlig earnings management betyr og omfatter. Det er viktig å ta med seg dette grunnlaget videre i diskusjonen. Vi går så over til å omtale forskningsspørsmål nr. 2.

4.2 Hvilke metoder for manipulering finner informantene mest utbredt og hvilke er mest utfordrende å avdekke?

I denne delen av analysen skal vi ta for oss Howard Schilit sin teori som sier mer om hvilke metoder som benyttes for å manipulere et regnskap. Howard Schilit legger frem følgende syv metoder:

1. Inntektsføre for tidlig
2. Bokføring av fiktive inntekter
3. Øke inntekten med engangsgevinster
4. Flytte nåværende kostnader til senere perioder
5. Anvendelse av andre metoder for å skjule kostnader eller tap
6. Flytte nåværende inntekt til en senere periode
7. Flytte fremtidige kostnader til nåværende periode

Vi ønsket å undersøke hvilke av disse metodene som benyttes mest i næringslivet. Vi har også lagt til metoden for «earnings smoothing», som går ut på resultatutjevning over tid.

8. Ved å benytte «Earnings smoothing», resultatutjevning.

For å måle hyppigheten av disse metodene har vi bedt informantene rangere metodene etter hyppigheten, på basis av hva de har observert i næringslivet. Rangeringen var fra 1 til 8, der 1 var det informanten hyppigst observerte og 8 var det som informanten minst observerte. En av respondentene valgte å ikke rangere metodene, men valgte heller å forklare mer om metodene fra modellen. Under intervjuet med (to partnere, revisjon) har begge rangert metodene. Vi har derfor data fra syv informanter.

Vi har lagt sammen summen av informantenes rangeringer fra undersøkelsen og fått en total score. Resultatene er fremstilt i tabell 2, hvor metodene står i stigende rekkefølge. Metodene som har høyest total sum, er de som forekommer minst. Metodene med lavere sum forekommer mindre.

En av informantene har ikke fullstendig rangering, da informantene ikke arbeidet med alle metodene i næringslivet. Resultatene fra denne respondenten er derfor ikke tatt med i resultatene.

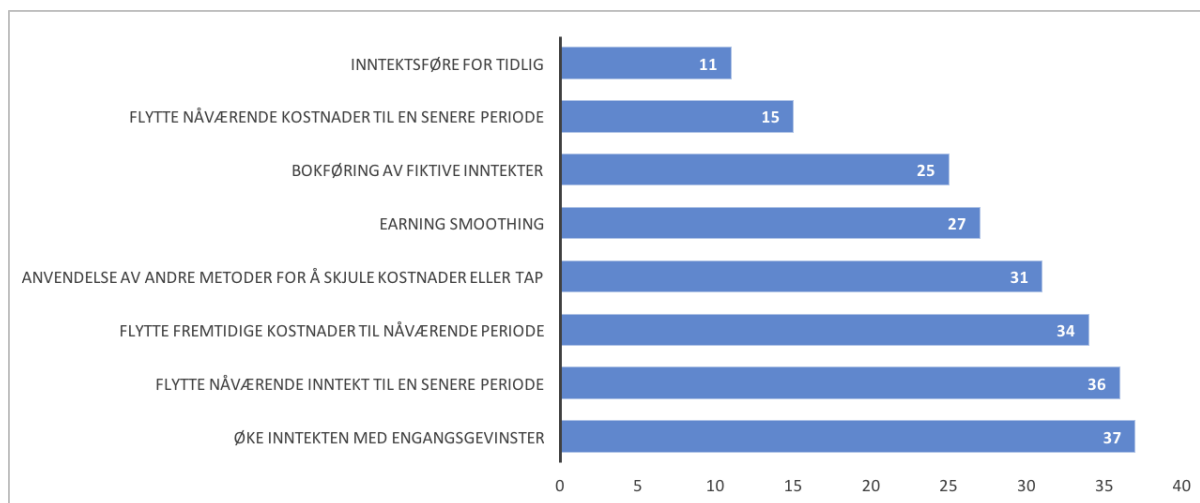
Tabell 2: Total score

Metode	Totalt
Øke inntekten med engangsgevinster	37
Flytte nåværende inntekt til en senere periode	36
Flytte fremtidige kostnader til nåværende periode	34
Anvendelse av andre metoder for å skjule kostnader eller tap	31
Earning smoothing	27
Bokføring av fiktive inntekter	25
Flytte nåværende kostnader til en senere periode	15
Inntektsføre for tidlig	11

Note: «Total score» er summen av rangeringen til respondentene.

Resultatene fra tabellen kommer fra at vi har summert svarene fra informantene. For å illustrere resultatene, har vi også fremstilt resultatene i Figur 3. Resultatene er presentert i synkende rekkefølge, altså metodene som informantene observerer hyppigst er øverst.

Figur 3: Grafisk fremstilling av «total sum»

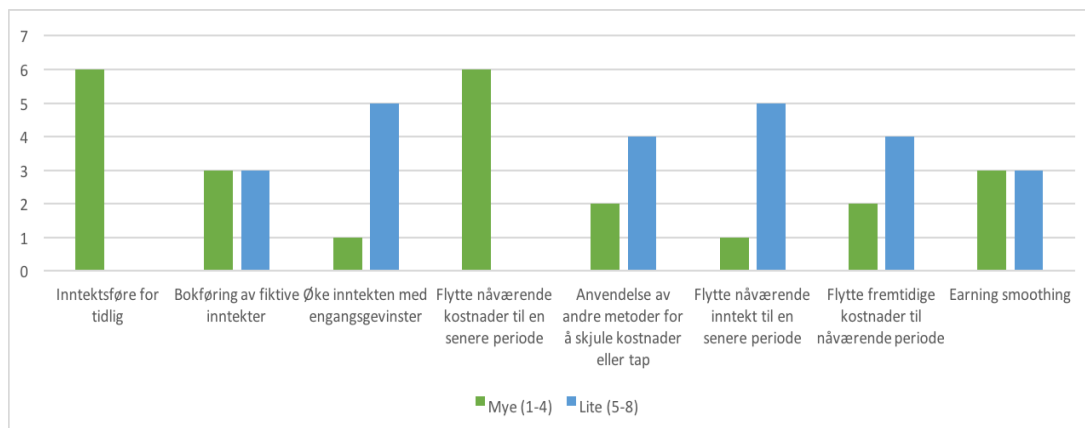
Note: Stolpediagram av resultatene fra Tabell 2.

Fra resultatene i undersøkelsen kan vi se at det er to metoder som skiller seg ut med en lavere total sum. Metoden «inntektsføre for tidlig» er den metoden våre informanter observerer mest. Som forklart i teoridelen (kapittel 2.4.1), bryter metodene for «inntektsføring for tidlig» i hovedsak med transaksjonsprinsippet og opptjeningsprinsippet, jf regnskapsloven §4-1 første ledd, nr.1 og 2.

«Flytte nåværende kostnader til en senere periode» er den andre metoden som skiller seg ut fra resterende. Denne metoden benyttes i hovedsak ved å holde igjen kostnader i balansen, i stedet for å kostnadsføre med en gang. Dette kan igjen bryte med transaksjonsprinsippet, jf regnskapsloven §4-1 første ledd, nr 1.

Siden det ikke stikker seg ut noen signifikante forskjeller mellom de andre resultatene har vi valgt å dele opp ordinalskalaen til «observeres mye» og «observeres lite». Nærmere forklaring på dette fremkommer i metodekapittelet (kapittel 3.5.2). Metodene som har blitt rangert fra 1 til og med 4 har blitt kategorisert som «observeres mye». Metodene som har blitt rangert fra 5 til og med 8 har blitt kategorisert som «observeres lite».

Figur 4: Frekvensdiagram

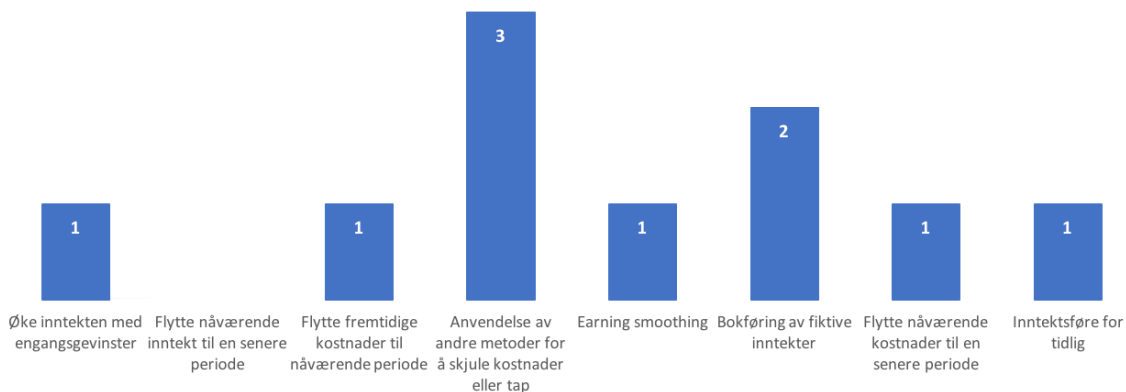

Note: Stolpediagram som illustrerer frekvensen for kategorien «observeres mye» ved grønn stolpe og kategorien «observeres lite» ved blå stolpe.

Som vi ser av figur 4, kan vi fortsatt se at metodene «inntektsføre for tidlig» og «Flytte nåværende kostnader til en senere periode» skiller seg ut ved at de ofte observeres. Ingen av respondentene har rangert disse metodene under som «observeres lite», altså en rangering på 5 eller lavere. Ved denne fremstillingen får vi også frem at metodene «øke inntekten med engangsgevinster» og «flytte nåværende inntekt til en senere periode» skiller seg ut, ved at de observeres lite. Begge metodene har kun en respondent som har rangert metoden som 4 eller høyere.

Vi spurte også informantene hvilke av metodene som eventuelt var mer utfordrende å oppdage ved en gjennomgang av regnskapet. Resultatene er presentert i Figur 5. Vi har her fremstilt frekvensen av hvor mange ganger de ulike metodene har blitt nevnt. Vi kan se at det er kun «anvendelse av andre metoder for å skjule kostnader eller tap» som skiller seg ut, ved at tre av respondentene har nevnt dette som en metode som er vanskeligere å avdekke.

Figur 5: Frekvensdiagram «vanskelig å avdekke»

Note: Stolpediagram som viser antall respondenter som har nevnt metoden som «vanskeligere å avdekke».

Det kommer også frem at ingen av respondentene synes metoden «flytte nåværende inntekt til en senere periode» kan være vanskelig å avdekke. Dette er også en av metodene informantene observerer minst.

4.3 Hvordan arbeider næringslivsaktører for å avdekke earnings management?

I denne delen av analysen skal vi ta for oss del to av intervjuet. Informasjonen som kommer frem her skal hjelpe oss å belyse det siste forskningsspørsmålet «Hvordan arbeider næringslivsaktører for å avdekke earnings management?». Vi kan også her kategorisere svarene fra intervjuobjektene inn i tre kategorier. Vi var først interessert i hva ulike aktørene gjør for å sikre at regnskapene er korrekte og om de jobber aktivt for å identifisere såkalte «røde flagg».

Flere av intervjuobjektene våre har bakgrunn i revisjon, derfor vil mye av informasjonen som kommer frem i et intervju kunne gjenspeiles i andre intervjuer. Hvordan det jobbes med å sikre at regnskapene er korrekte vil være litt forskjellig dersom vi skiller mellom revisorer og

noen av de andre. En revisor har som oppgave å revidere andres regnskap som betyr å «se etter» andres regnskap. Det trekkes frem av flere at det er viktig som revisor å forstå selskapet som skal revideres, forretningsmodellen og bransjen det opererer i.

«Jeg tror den største utfordringen som revisor er det som går på å forstå selskapet. Husk på at forretningsmodellene i dag er ganske forskjellige fra hva de var før (...) du plikter som en del av revisjonsvurderingen å identifisere risikoer for vesentlig feilinformasjon igjennom forståelse av enheten. Veldig mye handler om forståelse».

(Partner revisjon, BDO)

Et annet viktig moment som trekkes fram, er god internkontroll. Som nevnt i teoridelen, er internkontroll viktig for å kunne avdekke, og ikke minst forebygge misligheter, som denne informanten presiserer;

«Det som er viktig er å ha gode internkontroller. Det er internkontroll, internkontroll, internkontroll. To streker under internkontroll. (...) God internkontroll må til for å forebygge.»

(Divisjonsdirektør storkunde, fag- og digitale tjenester, og Assistant professor)

Samme informant trekker fram at man ikke kan stole fullt på at revisor finner eventuelle feil i regnskapet. Dette begrunner han med å vise til statistikk på hvor mange prosent av mislighetene som faktisk oppdages av revisor. Han forteller at dette er kun 2-3%. Og poengterer at det er viktig å bygge opp andre metodikker, blant annet dette med internkontroll. Man kan tenke seg en revisor som har revidert det samme selskapet i flere år og kjenner selskapet godt og hva som er normalt, kan bli lurt.

«For der kan man sitte år etter år og tenke at det er normalt, men så har det aldri vært normal».

(Tidligere revisor, nåværende økonomisjef)

Revisorer har også en egen revisjonsstandard som bestemmer at de skal inn å vurdere for eksempel hvordan kunden fører internkontroll. Teorien bak mislighetstriangelet trekker frem at dersom det er svak eller dårlig internkontroll, vil det som oftest være mistanke om misligheter. Dette er noe respondentene også trekker frem. Dersom man ikke har rutiner på

internkontroll, øker således risikoen for misligheter og ikke minst risikoen for tap for interessenter.

Det at man fordeler ansvar er et viktig kontrolltiltak, noe som også informantene mener. En slik arbeidsdeling kan hindre at en person handler ut fra egen interesse på bedriftens bekostning, uten å bli tatt.

«I internkontroll legger vi også inn arbeidsdeling. Før var det ikke slik. (...) Jeg husker da jeg ble CFO her i selskapet (...) da kunne jeg attestere, føre regnskap og betale. Det er dårlig arbeidsdeling. I forhold til mislighetstriangelet, så er det en mulighet til stede grunnet dårlig kontroll».

(Divisjonsdirektør storkunde, fag- og digitale tjenester, og Assistant professor)

Det er viktig at man vet hvordan man går frem for å forebygge og avdekke såkalte røde flagg, slik at man hindrer at misligheter foregår i det skjulte. Samtlige av intervjuobjektene synes å ha en eller annen form for kontrollmekanisme og retningslinjer for avdekking av misligheter. Basert på intervjuene trekkes det frem viktigheten av å gjennomføre risikoanalyse/regnskapskvalitetsanalyse. Med en slik analyse kan de blant annet kartlegge eventuelle røde flagg. Prøve å kartlegge det som er unormalt i forhold til selskapets tidligere regnskap og sammenlignet med bransjen.

«Som revisor (...) leiter man etter det som er unormalt og ikke det som er normalt».

(Tidligere revisor, nåværende økonomisjef)

Det understreker også Heskestad (2015) i sin artikkel om *Manipulering av inntekter og «røde flagg»*. Den viktigste funksjonen en regnskapskvalitetsanalyse har, er å forsøke å identifisere røde flagg.

Det tales ofte om identifisering av røde flagg når det er snakk om forebygging og avdekking av misligheter. En av informantene tilfører;

«(...) hvis inntektene går ned og kundefordringene går opp, så er det et «rødt flagg».

Utvilsomt. Det er en av de største»

(Divisjonsdirektør storkunde, fag- og digitale tjenester, og Assistant professor)

Det betyr at man må være oppmerksom på når kundefordringene øker forholdsvis mer enn omsetningen. Samtidig som vedkommende nevner at den kontinuerlige endringen av prinsipper kan være et rødt flagg. Det er en fleksibilitet bedrifter har. De har en valgfrihet i anvendelse av ulike regnskapsprinsipper. Videre forteller flere at kontinuerlig skifte av eiere, hyppig skifte av revisor og konkurs er faresignaler.

En av informantene fra avsnitt for økonomi, miljø og arbeidskriminalitet ved Trøndelag politidistrikt har tidligere jobbet med dette og påpeker at det å avdekke misligheter er svært krevende og at man må ha erfaring. Men i avsnitt for økonomi, miljø og arbeidskriminalitet ved Trøndelag politidistrikt jobber de med andre utgangspunkt. De sakene som havner der, er saker hvor mislighetene allerede er oppdaget. Mye av arbeidet de fortar seg går derfor ikke på det objektive som har skjedd, men på det subjektive. De jobber med å finne grunnlag for å dømme noen og det krever at misligheten er gjort med forsett. De uttrykker at det er dette som er vanskelig for dem og ikke spørsmålet om hva som er feil. H*n trekker frem fakturaer som et rødt flagg. Fakturaer som fremstår som riktig, men inneholder uriktig informasjon. En variant av dette kan være luftfaktura. Men trenger ikke å være det. Med andre ord: det skjer en fakturering uten at det skjer en reell leveranse eller at det skjer fakturering på feil grunnlag. Vedkommende avslutter med at det alltid kan være en risiko for at realitetene avviker fra det regnskapet gir uttrykk for. Du kan ikke sikre deg mot å bli lurt.

Etter at vi fikk innsikt i hvordan de ulike intervjuobjektene arbeider med å avdekke og forebygge, kommer vi innpå kategori to, hvor vi spurte om hva de gjorde dersom de hadde mistanke om manipulasjon.

Informant x beskriver fire nivåer. H*n nevner at det er sjeldent at revisor jobber alene. Derfor er det første som skjer at de går sammen i team og diskuterer dette internt i teamet. Det neste er at man må gå inn å granske, finne fakta som kan forklare problemet. Dette innebærer at man går inn i de konkrete regnskapspostene hvor man har sett noe unormalt og sjekker blant annet bilag. Dersom man etter granskingen kommer til konklusjonen at dette med stor sannsynlighet er manipulasjon, tas det et nivå opp, til overordnede/styret. Og dersom det er mistanke om noe kriminelt så foreligger det en plikt til å varsle finanstilsynet.

En av informantene våre som jobber som divisjonsdirektør i et regnskapshus sier dette når vi spør hva de gjør dersom de er mistenksomme eller finner feil.

«Da skal det løftes ett nivå opp, og kanskje to. Og så er det stil syvende og sist fagekspertene våre/spesialrådgiverne som er eksperter på gransking og faget, som gransker det her. Det er fire-fem personer her i selskapet som er eksperter».

(Divisjonsdirektør storkunde, fag- og digitale tjenester, og Assistant professor)

Vi kan finne et fellestrekk hos informantene, til tross for de ulike posisjonene i næringslivet. Det synes å se ut som at samtlige har ulike nivå av tiltak som bestemmes av omfanget og alvorlighetsgraden. Informanten som er regnskapssjef, bekrefter dette.

«Det kan være alt fra at man bare korrigerer opp dersom det er små feil, uvesentlige feil, og så kan det gå helt opp til adm. direktør og revisorkontroll dersom det er mer graverende alvorlighetsgrad».

(Regnskapssjef, Reitan Eiendom)

Vi kan også se at det begynner internt. Med det menes at revisor og regnskapsbyrå først må få inn fakta før de tar det opp med f.eks. kunden. Informantene ved avsnitt for økonomi, miljø og arbeidskriminalitet ved Trøndelag politidistrikt nevner at dersom de skal kunne dømme noen, så må de bevise forsett under enhver rimelig tvil, og at det er ille å dømme noen uskyldig. Vi kan sammenligne dette med det å anklage noen for å manipulere regnskapet uten at man er sikker og har nok fakta. Man må opptre svært varsomt. Det er derfor som flere av intervjuobjektene uttrykker, viktig at de som jobber med dette er eksperter med god nok kunnskap på fagfeltet.

Med dagens teknologiske utvikling f. eks dette med ERP-systemer, så tenkte vi at det kunne være interessant og aktuelt å få fram synspunkter om hvordan dette har betydning for avdekking og gjennomføring av manipulasjon. Dette er den avsluttende kategorien. Det vi spurte informantene om, var om det hadde blitt enklere eller vanskeligere å avdekke regnskapsmanipulasjon. De aller fleste mente at det var lettere å avdekke nå når alt skjer digitalt med høy grad av sporbarhet. Men dette med digitalisering har to aspekter, da vi ikke må glemme at det også vil være enklere å manipulere, dersom man har god teknologisk kompetanse. De ansatte ved avsnitt for økonomi, miljø og arbeidslivskriminalitet ved

Trøndelag politidistrikt, med det arbeidet de foretar seg, hevder at de som har teknisk kompetanse, kan gjøre det både vanskelig for bedriften og ikke minst for politiet å avdekke.

Ifølge representantene fra Trøndelag politidistrikt blir mistenkte stadig smartere og har som sådan god kunnskap og forståelse til systemene de bruker.

Informant x mener utviklingen av ERP systemer ikke reduserer risikoen for manipulasjon i så stor grad. H*n trekker fram bruken av «Block Chain» i større grad vil redusere denne risikoen, siden man da tar vekk fusk som har med ekte tall å gjøre. H*n påpeker at teknologien har redusert risikoen på noen områder, men at blir det mer og mer av estimer. Problematikken rundt regnskapsestimater er omtalt tidligere i oppgaven.

Regnskapssjefen som vi intervjuet, kom med et viktig poeng;

«Som følge av den teknologiske utviklingen hvor flere og flere av de tradisjonelle oppgavene til en regnskapsfører har blitt digitalisert, har man fått frigjort mye tid til å kvalitetssikre outputen og påse at rutiner følges».

(Regnskapssjef, Reitan Eiendom)

Som en oppsummering på denne delen av analysen vil vi trekke frem noen viktige poeng å ta med videre. For det første er posisjonen i næringslivet viktig for hvordan det arbeides med å avdekke regnskapsfeil. En revisor har som jobb å sikre at andres regnskap er korrekt, mens en regnskapssjef eller økonomisjef skal sørge for at deres selskap avlegger korrekt regnskap og opprettholder god regnskapskvalitet. Å ha tilstrekkelig gode kontroller og systemer er svært viktig for å oppdage og hindre at tilsiktet manipulasjon gjennomføres. For det andre er både bransjekunnskap, fagkompetanse og erfaring svært viktige forutsetninger for å kunne avdekke misligheter. Man må opptre varsomt når det er mistanke om misligheter. Røde flagg er ikke ensbetydende med at det er begått tilsiktet manipulasjon og man må jobbe målrettet for å finne fakta i saken. Dette er viktig, da det er svært alvorlig å anklage noen for manipulasjon. Avslutningsvis er det viktig å være klar over at det finnes to sider når det kommer til teknologi og digitalisering. På den ene side har det blitt enklere å avdekke misligheter ved at teknologien har gjort at det er enklere å spore ulike transaksjoner mv. Men på den andre side blir også gjerningspersonene mer kreative i gjennomføringen av manipulasjonen.

5. KONKLUSJON

I det siste kapittelet vil vi konkludere basert på empiri og diskusjon. Vår problemstilling er

Hvordan forstås begrepet earnings management og hvordan arbeides det i næringslivet med å avdekke dette i regnskapet?

Et funn fra studien er at næringslivsaktører ikke opererer så mye med begrepet earnings management. Det er ikke et like kjent begrep som det norske ordet regnskapsmanipulering. Basert på informantenes definisjoner vil vi også trekke frem at alle visste hva det dreide seg om og hadde riktig forståelse av de vesentligste elementene ved begrepet. Næringslivets forståelse av regnskapsmanipulering er dermed større enn forståelsen av earnings management. Basert på informantenes svar kan vi se at de fleste mener at det er noe forskjell på earnings management og regnskapsmanipulasjon. Det er også uenigheter om hvorvidt det kan ha en positiv side. Et interessant, men kanskje ikke et overraskende funn er at informantene slik som teorien ikke klarer å bli helt enige i hva earnings management inneholder. Vi ser tydelig at earnings management ikke nødvendigvis er et brudd på rskl. § 3-2a som sier at

«Årsregnskapet skal gi et rettviseende bilde av den regnskapspliktiges og konsernets eiendeler og gjeld, finansielle stilling og resultat.

Hvis anvendelsen av en bestemmelse i kapittel 4 til 7 i særlige unntakstilfeller er uforenlig med plikten etter første ledd, skal bestemmelsen fravikes for å gi et rettviseende bilde som fastsatt i første ledd».

Med andre ord vil da paragrafens andre ledd sjelden bli benyttet. Bestemmelsene i kapittel fire til sju går før denne paragrafen, med mindre det ikke i særlige unntakstilfeller gir et rettviseende bilde. Her har vi funnet ut at selv om earnings management i mindre eller større grad gir et uriktig bilde av selskapet økonomiske situasjon vil fortsatt ikke bestemmelsene i kapittel fire til sju fravikes i forhold til rskl. § 3-2a. Vi må presisere at dette er earnings management med praksis innenfor lover, prinsipper og standarder.

Et annet funn fra studien er basert på hvilke metoder som informantene tror forekommer hyppigst. Empirien viser at av de åtte metodene vil det å «inntektsføre for tidlig» være det

mest utbredte. Det er klart at denne metoden kan gjøres på flere måter. Det kan være å innregne inntekten før fullføring av oppdrag og/eller innregne inntekten før ubetinget aksept. Samtidig fremkommer det at å flytte nåværende kostnader til senere perioder er noe informantene mener fremkommer nest hyppigst. Her er unngåelse av nedskrivning, strukket avskrivningsplan og unnlattelse av avsetninger på tap, helt sentrale. Begge metodene blir brukt for å øke resultatet i inneværende regnskapsår. Øke inntekten med engangsgevinster har ikke informantene særlig tro på er utbredt i forhold til de andre metodene. Basert på informantenes svar er det ikke vanskeligst å oppdage «å flytte nåværende inntekt til en senere periode». Det er også interessant at denne metoden er rangert som nest minst utbredt. Vi konkluderer også med at det er «anvendelse av andre metoder for å skjule kostnader eller tap» som er rangert som vanskeligst å oppdage. I denne kategorien er det mange skjønsmessige estimater som ligger til grunn. Der kan flere være uenige i estimatet selv om de har tilgang til samme informasjon. Det handler om å argumentere godt for valgene du tar og konsistent følge prinsippene.

Videre funn i studien retter seg mot hvordan det jobbes for å avdekke manipulasjon i regnskapet. Ut ifra analysen av intervjuene er et funn at det er forskjell mellom hvordan revisor, informantene fra avsnitt for økonomi, miljø og arbeidslivskriminalitet ved Trøndelag Politidistrikt og de øvrige, arbeider for å avdekke misligheter, selv om formålet er det samme. Fra et virksomhetsperspektiv så er det svært viktig med gode interkontroller og rutiner, inkludert arbeidsdeling. Dersom man jobber som revisor har man standarder man skal følge. Jobben er å se etter det som ikke er normalt med en profesjonell skepsis. Et annet funn er at det er likheter mellom informantene når det kommer til handlinger dersom det er avdekket manipulasjon eller mistanke om det. Involvering av flere parter og innsamling av underliggende fakta er to viktige stikkord.

Vi kan konkludere med at det, uansett posisjon i næringslivet, er stor bevissthet når det kommer til risikoen for manipulasjon og at det arbeides både direkte og indirekte med å avdekke og forebygge at misligheter svekker regnskapets verdi.

5.1 Avslutning

Innledningsvis beskrev vi følgende scenario: Se for deg at du skal investere i et selskap som du virkelig har troen på, basert på deres avlagte regnskap. Men ting er ikke slik som først antatt. Agenten i agent-prinsipal teori har drevet med earnings management. Det avlagte regnskapet gir ikke riktig bilde av selskapets økonomiske situasjon. En av de få informasjonskildene du har tilgang til er ikke korrekt. Regnskapsbrukere kan ansees som prinsipalen. Du er prinsipalen og tar beslutninger på feil grunnlag. Derfor er det svært viktig å vite hva dette innebærer og hvordan det skal avdekkes. I studien har vi gjennomgått hva vi skal se opp for og hva som blir gjort dersom det er en mistanke. Earnings management gjør økonomistyringen vanskelig for alle som lever i god tro, og det gir grunnlag for gale beslutninger. Styret og generalforsamlingen er selskapets to øverste bestemmende organer, som tar selskapets viktigste avgjørelser. Gjøres det på feil grunnlag kan det bli kritisk for selskapet. Flere misligheter blir oppdaget etter konkurs.

«Økonomistyring er bevisste tiltak for å forvalte de begrensede ressursene vi har til rådighet, slik at virksomhetene når sine mål» (Terje Berg, 2017). På den andre side har vi funnet ut at earnings management er et økonomistyringsverktøy for å enten øke eller redusere verdiene av selskapets knappe ressurser, slik at regnskapet gir et annet økonomisk bilde enn hva realitetene er. Dette gjør at man for å tilegne seg selv eller selskapet flere ressurser. Opptak av lån, kontraktavtaler blir inngått m.m. Earnings management er bevisst tiltak for å manipulere regnskapet vi har til rådighet slik at virksomheten når sine mål. Interessant hvor lik den foregående setningen er med definisjonen til (Berg, 2017) ovenfor. På en måte vil det gjøre økonomistyringen svært vanskelig for de uvitende, men det vil være en konkurransefordel for gjerningspersonene eller bedriften som utfører det. Det er med andre ord svært viktig å vite hvor grensen går, og ikke minst ha nok kunnskap om hva dette er for noe. I denne studien har vi nettopp svart på dette gjennom denne problemstillingen:

«Hvordan forstås begrepet earnings management og hvordan arbeides det i næringslivet med å avdekke dette i regnskapet».

Gjennom utarbeidelse av denne oppgaven har vi lært veldig mye både faglig om earnings management og oppgaveprosessen. Vi har erfart at det er svært tidkrevende å både transkribere og analysere intervjuene. Dette ble en mye større oppgave enn ventet. Vi føler at vi har fått en enorm lærdom innen regnskapsteori og dets viktighet i samfunnet. Ikke minst

hvor mye regnskapsprinsippene kan brukes på forskjellige måter. Vi har bedre kunnskap om forhold som gjør det enklere å manipulere og hvilke metoder som brukes. Til slutt vil vi trekke fram vår erfaring med å både kontakte og intervju personer i næringslivet. Dette har vært svært spennende og lærerikt. Det er også noen momenter hvor vi klart kunne gjort ting annerledes, og som ville gjort oppgaven bedre. Et av disse momentene er at vi burde spurt alle om lydopptak. Dette ville vi helt klart gjort dersom vi skulle gjennomført studien igjen. Vi ser fordelene med å ta opptak, da vi fikk en mye bedre innsikt og forståelse ved analyseringen. Det siste vi vil trekke frem er at vi i noen faser av studien kunne samarbeidet bedre for å få enda bedre resultat. Her tenker vi spesielt på utarbeidelsen av intervjuguide og kategorisering til analysen.

6. REFERANSELISTE

- Albrecht, Steve W. (2014). Iconic Fraud Triangle endures. Hentet fra <https://www.fraud-magazine.com/article.aspx?id=4294983342>
- Alvesson, Mats. (2010). *Interpreting Interviews*. London: Sage Publications Ltd.
- Baksaas, Kjell Magne & Stenheim, Tonny. (2015). *Regnskapsteori*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Bamle, Morten. (2019). Beskytt bedriften mot misligheter. *Revisorforeningen*. Hentet fra <https://www.revisorforeningen.no/andre-nyheter/beskytt-bedriften-mot-misligheter/>
- Berg, Terje. (2017). *Grunnleggende økonomistyring* Cappelen Damm Akademisk.
- Cressey, Donald R. (1953). *Other people's money; a study of the social psychology of embezzlement*. Free Press.
- Dahlum, Sirianne. (2018). Validitet. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/validitet>
- Diri, Malek El. (2018). *Introduction to Earnings Management*. Leeds: Springer.
- Eklund, Trond & Knutsen, Knut. (2011). *Regnskapsanalyse* (8. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk forlag.
- Gjesdal, Frøystein. (2003). Resultat kvalitet anno 2003. *Praktisk økonomi & finans*, 19(1), 51-67
- ER. Hentet fra http://www.idunn.no/pof/2003/01/resultat_kvalitet_anno_2003
- Hammersley, Martyn & Atkinson, Rowan. (1987). *Feilmetodikk: grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Oslo: Gyldendal.
- Healy, Paul M. & Wahlen, James Michael. (1998). A Review of the Earnings Management Literature and its Implications for Standard Setting. Hentet fra https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=156445
- Hellevik, Ottar. (1997). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap* (5. utg.) Universitetsforlaget.
- Heskestad, Terje. (2015). Resultat kvalitetsanalyse, røde flagg og driftsinntekter. *Revisjon og regnskap*. Hentet fra <https://www.revregn.no/asset/pdf/2015/8-33-40.pdf>
- Jacobsen, Dag Ingvar. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser* (3. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Kinserdal, Finn. (2014). Hvordan manipulere med regnskapet. *Magma*, 18-25. Hentet fra <https://www.magma.no/hvordan-manipulere-med-regnskapet>
- Kristoffersen, Trond. (2015). *Årsregnskapet* (4. utg.). Oslo: Fagbokforlaget.

- Kristoffersen, Trond. (2019). *Finansregskapet - sentrale måleproblemer*. NTNU.
- Langli, John Christian. (2016). *Årsregskapet* (10. utg.). Oslo: Gyldendal.
- Olsen, Anders Berg. (2007). *Økonomisk kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schilit, Howard M. & Perler, Jeremy. (2010). *Financial shenanigans: How to Detect Accounting Gimmicks and Fraud in Financial Reports* (3. utg.). New York: The McGraw-Hill companies.
- Schwencke, Hans Robers, Haugen, Dag Olav, Baksaas, Kjell Magne, Stenheim, Tonny & Avlesen-Østli, Erik. (2019). *Årsregskapet i teori og praksis* (20. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Scott, William R. (2015). *Financial accounting theory* (5. utg.). Toronto: Pearson Prentice Hall.
- Stenheim, Tonny & Blakstad, Leiv. (2012). Regnskapsmanipulering - definisjon, forutsetninger og incentiver. *USN Open Archive*. Hentet fra <https://openarchive.usn.no/usn-xmlui/handle/11250/142361>
- Svartdal, Frode. (2018). Reabilitet. Hentet fra <https://snl.no/reliabilitet>
- Ordskyen er basert på intervjuene gjort med informantene. Den er laget i <https://wordart.com/>

7. VEDLEGG

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring i forbindelse med deltakelse i forskningsprosjektet

Vil du delta i forskningsprosjektet ”Earnings management”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å skrive en semesteroppgave innen økonomiskstyring, med hovedvekt på temaet earnings management. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å lære mer om hvordan earnings management forekommer i næringslivet og hvordan ulike bransjer jobber med dette. Vi ønsker å vite mer om betydningen av earnings management, eventuelle teknikker som brukes for å manipulere, hvordan aktørene arbeider med å oppdage slike forhold, hva som er «røde flagg» og hva som skjer når noe er mistenksomt.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

NTNU handelshøyskolen er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Vi har valgt et utvalg etter ulike kriterier. Du er blant en av de som har fått henvendelse om å delta som informant til vår semesteroppgave. Hovedgrunnen til at vi spør deg er på grunn av din stilling og kunnskap som kan være til hjelp i vår studie.

Hva innebærer det for deg å delta?

Vi ønsker å ha et personlig intervju med deg, hvor vi stiller spørsmål rundt dette fenomenet. Intervjuet vil vare rundt 30-60 minutter. Hvis du velger å delta i denne studien innebærer det at du gir blant annet samtykke av opptak, og hvilken stilling du har. Vi ønsker også en dypere informasjon om hva du legger i begrepet earnings management, og hvordan det jobbes for å motvirke dette fra deres side. Det vil bli gjennomført lydopptak underveis i intervjuet, med hensyn til at vi får med oss riktig informasjon. Denne filen blir slettet når vi har transkribert intervjuet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. De som vil ha tilgang til dine personopplysninger er Ola Lundsvoll, Martin Strøm Røsholdt, Linn Benjaminsen Lorentsen og Freshta Ahmadi. Lydfilen blir lagret på låste enheter, for å unngå at uvedkommende får tilgang til personopplysningene.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 23.april 2020, men vi sletter lydopptaket etter at vi har transkribert intervjuet. Vi kommer til å sitere i oppgaven, og dette vil være anonymisert.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra NTNU har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- NTNU ved Ola Lundsvoll (ola.lundsvoll@gmail.com), Martin Strøm Røsholdt (martin_rosholdt@hotmail.com), Linn Benjaminsen Lorentsen (linnbenjaminsen@hotmail.com) og Freshta Ahmadi (fresh_ta3@hotmail.com).
- NTNU ved veileder Terje Berg (terje.berg@ntnu.no)
- Vårt personvernombud: (thomas.helgesen@ntnu.no)
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på e-post (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Terje Berg
Ahmadi
(Veileder)

Ola Lundsvoll

Martin S. Røsholdt

Linn B. Lorentsen

Freshta

Samtykkeerklæring

Samtykke kan innhentes skriftlig (herunder elektronisk) eller muntlig. NB! Du må kunne dokumentere at du har gitt informasjon og innhentet samtykke fra de du registrerer opplysninger om. Vi anbefaler skriftlig informasjon og skriftlig samtykke som en hovedregel.

- Ved skriftlig samtykke på papir, kan du bruke malen her.
- Ved skriftlig samtykke som innhentes elektronisk, må du velge en fremgangsmåte som gjør at du kan dokumentere at du har fått samtykke fra rett person (se veiledning på NSDs nettsider).
- Hvis konteksten tilsier at du bør gi muntlig informasjon og innhente muntlig samtykke (f.eks. ved forskning i muntlige kulturer eller blant analfabeter), anbefaler vi at du tar lydopptak av informasjon og samtykke.

Hvis foreldre/verge samtykker på vegne av barn eller andre uten samtykkekompetanse, må du tilpasse formuleringene. Husk at deltakerens navn må fremgå.

Tilpass avkryssingsboksene etter hva som er aktuelt i ditt prosjekt. Det er mulig å bruke punkter i stedet for avkryssingsbokser. Men hvis du skal behandle særskilte kategorier personopplysninger og/eller de fire siste punktene er aktuelle, anbefaler vi avkryssingsbokser pga. krav om eksplisitt samtykke.

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet earnings management, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i personlig intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er transkribert,

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg3: Intervjuguide

Intervjuguide

Innledning

Hva er din nåværende stilling?

Hvor mange års erfaring har du med regnskap/økstyring/earning management?

Hoveddel

Del 1: Om fenomenet og hvordan utføres earnings management

- Hvordan forstår du begrepet earnings management?
 1. Kan det være positivt?
 2. Vil du si at regnskapsmanipulering er det samme som earnings management?

Spørsmålstekst: Regnskapet vil alltid være preget av skjønsmessige vurderinger. Resultatet vil derfor styres av disse vurderingene. Dersom man benytter Earnings management og dermed viker fra et rettvise bilde. Vil dette være et brudd på Rskl. §3-2 a om rettvise bilde:

EVT: Er all form for earnings management brudd på Rskl. § 3-2 om rettvise bilde.

§ 3-2a. Rettvise bilde

Årsregnskapet skal gi et rettvise bilde av den regnskapspliktiges og konsernets eiendeler og gjeld, finansielle stilling og resultat.

- Oppfatter du Earnings management som en utbredt praksis?
 1. Hvis ja, vil du si at dette er problematisk, hvorfor?
- Vi har funnet 7 metoder for å regnskapsmanipulere, kjenner du til disse? Jf. Howard & Schillit
 1. Vil du prøve å rangere disse metodene etter hyppigheten du ser eller hva du tror forekommer i næringslivet.
 2. Er det noen spesielle teknikker eller områder som gjør det vanskelig å oppdage?

Del 2: Hvordan arbeides det for å avdekke earnings management i regnskapet?

- Hvordan må man arbeide for å avdekke manipulering av regnskapet? (målrettet etter funn av røde flagg? Eller ser man det på tallene ved en vanlig gjennomgang?)
 1. Gjør dere noe for å sikre at regnskapene er riktige? Hvordan?

2. Hender det at dere sjekker bilag, varelager taksering av eiendom osv.?
 3. Jobbes det aktivt ved å identifisere såkalte «røde flagg»?
- Hva gjør dere dersom der er mistenksomme og ev.t finner feil?
 - Er det noen kjennetegn/ fellestrekk for bedrifter eller ledelsen du tenker er ekstra viktig å kontrollere
 1. Tror du omfanget av EM blir påvirket av f.eks. resultatbasert bonus, eller tegningsrettet opsjonsordning for ledelsen. Er dette noe dere ser etter?
 - I boken til Howard & Schilit beskriver han aksjonærer og investorer bør sjekke eller avdekke følgende:
 1. Forstå den underliggende virksomheten, og vurdere om tallene gir mening.
 2. vurdere kompetansen og etikken i ledelsen
 3. evaluere tilstrekkeligheten til kontroller og regnskapet
 - **Er aksjonærer eller investorer for dårlig på dette?**
 - Hvilke prosesser eller teknikker finnes det for å avdekke dette i regnskapet?
 - Med dagens teknologi, ERP systemer. Vil du si at det er lettere eller vanskeligere å avdekke manipulering av regnskapet.

Tilleggsspørsmål ved tid:

- Hvilke former for incentivløsninger brukes for ledere i næringslivet?
- Påvirker dette omfanget av EM
- Teorien sier at resultatbasert bonus eller muligheter for opsjoner vil kunne gi økt risiko for regnskapsmanipulasjon. Har du noen tanker om hvorfor?
- Hvordan er holdningene til å korrigere/endre regnskapsestimater, når dette går på bekostning av selskapets ønskede resultat?
- Med tanke på teorien om “smoothing”, har næringslivet spart seg opp “cookie jar”/ reserver for å sikre seg mot fremtidige lave konjunkturer?